

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce
Bc. Martina Vítová

Tradice a inovace v Královských pohádkách K. Šiktance

Olomouc 2016

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlasta Řeřichová, CSc.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 22. 4. 2016

.....

Děkuji doc. PhDr. Vlastě Řeřichové, CSc., za odborné vedení práce, cenné rady a trpělivost.

OBSAH

ÚVOD	5
1 MÍSTO KARLA ŠIKTANCE V ČESKÉ LITERATUŘE	7
1.1 OD POEZIE K POHÁDCE	13
2 POHÁDKA	16
2.1 LIDOVÁ (FOLKLÓRNÍ) POHÁDKA.....	16
2.2 AUTORSKÁ (UMĚLÁ) POHÁDKA	16
2.3 STĚŽEJNÍ POHÁDKOVÉ PRINCIPY.....	17
3 TEORIE VZNIKU POHÁDEK	19
3.1 MIGRAČNÍ TEORIE	19
3.2 ANTROPOLOGICKÁ TEORIE	19
3.3 HISTORICKO-GEOGRAFICKÁ TEORIE	20
3.4 PSYCHOANALYTICKÁ TEORIE	20
3.5 MYTOLOGICKÁ TEORIE.....	20
3.5.1 Prvky mýtu v Královských pohádkách	21
4 KRÁLOVSKÉ POHÁDKY VERSUS POHÁDKY BRATŘÍ GRIMMŮ	35
4.1 ÚVODNÍ A ZÁVĚREČNÉ ČÁSTI	35
4.1.1 Úvodní části	35
4.1.2 Závěrečné části.....	36
4.2 KOUZELNÉ PŘEDMĚTY A NADPŘÍROZENÉ BYTOSTI	38
4.3 POSTAVY	41
4.4 POJETÍ TRESTU	46
4.5 SYMBOLIKA ČÍSEL	48
4.6 SYMBOLIKA BAREV	52
4.7 JAZYKOVÉ ZPRACOVÁNÍ.....	57
ZÁVĚR	62
ANOTACE	66
RESUMÉ	67
SEZNAM LITERATURY	68

ÚVOD

Drží-li čtenář knihu poprvé v rukou, první, na co se zpravidla soustředí, je její název, neboť již pouhý titul dokáže recipientovi poskytnout určité „předvstupní“ informace například o tom, o jaké dílo se jedná a jak k němu tedy přistupovat. Formují se čtenářova očekávání.

Šiktancův titul *Královské pohádky* funguje v tomto směru velmi dobře. Již dopředu demonstruje svůj literární žánr. Potenciální čtenář lehce dekóduje, že se bude jednat pravděpodobně o tvorbu určenou primárně pro děti a mládež. Kongruentní atribut zase udává a zpřesňuje sociální prostředí, v kterém se budou pohádky odehrávat, případně může být signifikátorem hlavních postav. Na základě terminologie Daniely Hodrové, která se zabývala studiem jednotlivých funkcí knižních názvů, je možné titulu *Královské pohádky* přisoudit tzv. funkci konotativní.¹

Lze tedy vyslovit předpoklad, že Šiktanc rozehrává se svými čtenáři určitou hru. Záměrně operuje s termínem pohádka již v titulu díla, zcela evidentně touží po tom, aby byl literární žánr recipientům od počátku znám, přičemž logicky očekává, že budou vycházet ze svých předchozích zkušeností s pohádkovým žánrem, a to s největší pravděpodobností právě z pohádky lidové. Iluzi lidovosti proto ještě podporuje užitím přívlastku „královské“, který recipienty odkazuje k tradičním pohádkovým postavám. Autor si tímto počinem zcela vědomě vytváří vhodnou příležitost, aby se mohl pokusit (v duchu Kostnické školy) za pomoci osobité tvůrčí invence, náznaků, skrytých souvislostí a aktualizací u recipientů jejich očekávání překonat.

Hlavním cílem této diplomové práce bude monitoring potencionálního Šiktancova záměru a následné potvrzení, nebo vyvrácení výše zmiňovaného tvrzení. V souladu s dosažením hlavního cíle diplomové práce, si diplomantka stanoví též jednotlivé dílčí cíle a pokusí se zodpovědět následující otázky: *Jaké místo zaujímá spisovatel Karel Šiktanc v české literatuře v kontextu tvorby pro děti a mládež? Jaký vztah panuje mezi mýtem a kouzelnou pohádkou? Jak se případná souvislost odrazila v Královských pohádkách? Čerpal autor Královských pohádek z principů tradiční kouzelné pohádky, eventuálně prostřednictvím jakých postupů a motivů se od ní distancoval?*

Diplomová práce je strukturována do několika kapitol. Prvním dílčím cílem práce se stane lokalizace pozice Karla Šiktance a jeho tvorby² v rámci literárněhistorického

¹ HODROVÁ, D. -- *Na okraji chaosu --: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 243.

² Důraz je kladen na publikace určené primárně dětem a mládeži.

vývoje na základě komparace dostupných literárněhistorických slovníků a příruček. Získané poznatky budou sumarizovány v kapitole s názvem Místo Karla Šiktance v české literatuře.

Druhý dílčí cíl tvoří teoretické východisko pro zodpovězení další výše uvedené otázky. Kapitola se bude zabývat problematikou pohádky jako literárního žánru s akcentem na hlavní principy pohádky kouzelné, jež se později stanou předmětem zkoumání a srovnání s *Královskými pohádkami* Karla Šiktance.

Třetí kapitola se pokusí usouvztažnit termín mýtus s kouzelnou pohádkou. Zároveň nastíní teorii vzniku pohádek podle studie Hany Šmahelové. Zvláštní pozornost bude věnována především tzv. mytologické teorii vzniku pohádek. Diplomantka se bude snažit v souladu s touto teorií vysledovat prvky mýtu také v *Královských pohádkách*.

S mytologickou teorií koreluje volba pohádek Jacoba a Wilhelma Grimmů jakožto prostředku komparace v poslední kapitole. Dílčím cílem této části diplomové práce je na základě analýzy a následného srovnání klasických německých pohádek s texty Karla Šiktance identifikovat v *Královských pohádkách* prvky tradiční lidové pohádky, případně upozornit na tvůrčí odlišnosti, jimiž autor překonává čtenářova očekávání. Jednotlivé podkapitoly se zaměří na: úvodní a závěrečné části pohádek, kouzelné předměty a nadpřirozené bytosti, postavy, pojetí trestu, jazykové zpracování, symboliku čísel a barev.

Autorka bude pracovat s přímým překladem knihy *Kinder- und Hausmärchen* od Jitky Fučíkové z roku 1988. Pro potřeby diplomové práce budou zvoleny pohádky: *Popelka*, *Šípková Růženka*, *Sněhurka* a *Pišťivrátek*. Kritériem výběru se stane jejich příslušnost ke kategorii kouzelných pohádek.

1 MÍSTO KARLA ŠIKTANCE V ČESKÉ LITERATUŘE

Výzkum začne analýzou vybraných literárněhistorických publikací se zřetelem upřeným na fakt, zda je v nich a s jakou intenzitou Šiktancovo dílo reflektováno.

Chronologicky nejstarší z vybraných příruček Stejskalova *Moderní česká literatura pro děti* z roku 1962 informuje o vážné dobové krizi v oblasti poezie pro děti a mládež. O Karlu Šiktancovi se zmiňuje pouze okrajově – a to ve výčtu jeho tvůrčích vrstevníků: „Východisko a cestu k vlastní umělecké osobitosti v této oblasti poezie našli tu později dva básníci značně odlišného typu, Zdeněk Kriebel a František Branislav a po nich pak – tu více, tu méně přesvědčivě – skupina mladších, Jan Skácel, Lumír Čivrný, Michal Sedloň, Ladislav Dvořák, Miroslav Florián, Karel Šiktanc aj.“³ O autorově prozaické tvorbě pro děti a mládež publikace neuvádí ani zmínku.

Chaloupkovi *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež* z roku 1985 neuvádějí jméno Karla Šiktance vůbec. V úvodu knihy sice stojí, že „úkolem tohoto svazku není zaznamenat v celistvosti všechny spisovatele, kteří se na literatuře pro děti a mládež podílejí, nýbrž na významných autorských osobnostech ukázat rozhodující rysy této oblasti, povšimnout si, co v dětské literatuře představovalo podstatné hledání uměleckých a společenských hodnot (...).“⁴ Nicméně podle dobových i pozdějších čtenářských ohlasů včetně názorů odborné kritiky lze soudit, že právě Karel Šiktanc svou osobitou tvorbou pro děti a mládež tuto oblast literatury významně ovlivnil a právem by měl být zařazen mezi významné autorské osobnosti v oblasti dětské literatury.

Nutno zdůraznit fakt, že o 16 let později, tedy v roce 2001, věnoval stejný autor - Otakar Chaloupka - ve svém díle *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti* spisovatelovi Karlu Šiktancovi a především pak jeho dílu poměrně značný prostor. Chaloupka se zde zabýval zejména proměnami autorových výrazových poloh – od mladicky optimistických, přes poezii všedního dne až po obavy o holou lidskou existenci. Chaloupka uvádí: „K. Šiktanc se tehdy stal jedním z básníků nejvíce oslovujících, čtenář cítil rozhodující polohu jeho poezie, totiž upřímnost, nefalšovanost, ale také přímou souvztažnost básníkovy vědomí s vědomím vlastním.“⁵ Dále připomíná, že od 70. let se z Karla Šiktance stal ineditní autor, jeho dílo vymizelo z literárněvědných příruček a knihoven. „Po dvacet let podobně jako mnoho jiných autorů byl Šiktanc od svých čtenářů

³ STEJSKAL, V. *Moderní česká literatura pro děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962, s. 215.

⁴ CHALOUPKA, O. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 7.

⁵ CHALOUPKA, O. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti*. Brno: Centa, 2005, s. 942.

oddělen nepropustnou zdí. Ale také naopak, (...) čtenáři byli odděleni od svého Šiktance.“⁶ Tvorbě pro děti a mládež je zde věnován menší prostor. Nicméně zmíněna je: „Součástí básnickova díla jsou nečetné, ale významné knihy literatury pro děti a mládež.“⁷

Slovník českých autorů knih pro chlapce (a nejen pro ně) z roku 2000 od dvojice autorů Bláhy a Studenovského se pro svou značnou stručnost, nekoncepčnost a celkové amatérské zpracování ukázal pro účely dané práce jako nevhodný. Heslo Karel Šiktanc neobsahuje.

Slovník českých spisovatelů Menclové a kolektivu taktéž z roku 2000 se již v úvodu chlubí tisícem zpracovaných hesel. Každé heslo se skládá ze dvou částí: první se zabývá samotným autorem a druhá interpretuje a popisuje jeho dílo, přičemž se snaží vyhnout hodnotícím soudům a setrvat pouze u informativní charakteristiky. Jako jedna z prvních publikací staví Šiktance do pozice lyrického básníka, překladatele, autora reportáží a pohádek.⁸ Ve srovnání s charakteristikou jednotlivých Šiktancových básnických sbírek je však jeho tvorbě pro děti a mládež v knize věnována pouze jediná věta: „Šiktanc se také věnuje poezii pro děti (*Kapela pana Anděla*, 1965) a pohádkám (*Královské pohádky*, 1994), určeným pro rozhlas a televizi.“⁹ Slovníkové heslo zmiňuje pouze dvě díla určená dětskému recipientovi. Je však třeba doplnit, že již v roce 1962 vyšla autorova první básnická sbírka pro děti pod názvem *Pohádky chudé na řádky*, v roce 1985 lepopelo *Haló, tady jaro!* a v roce 2000 pak pohádkový soubor *O dobré a zlé moci*. V roce 2005 byl vydán pod názvem *Spadl buben do kedluben* výbor z předešlých básnických sbírek pro děti a v roce 2009 prozatím poslední soubor pohádek *Hrad Svícen*, který je určen primárně pro rozhlasové vysílání.

Poněkud nevšedně zpracovaná publikace Ivany Hutařové a Marie Hanzové z roku 2003 s názvem *Současní čeští spisovatelé knih pro děti a mládež* těží především z možnosti jisté autenticity. Jelikož zahrnuje pouze současné autory knih pro děti a mládež, tvoří medailon spisovatele vždy fotografie, velmi stručný životopis, bibliografie a především zajímavé odpovědi na celkem 17 nevšedních otázek. Data byla sebrána formou osobního dotazníku. Lze tedy například zjistit, že pravděpodobně první Šiktancovou přečtenou knihou bylo *Srdce* od Edmonda de Amicis; ve škole měl rád český jazyk, zeměpis a dějepis. Odpověď na otázku týkající se spisovatelovy četby zní: „Neumím si to bez četby

⁶ CHALOUPKA, O. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti*. Brno: Centa, 2005, s. 943.

⁷ CHALOUPKA, O. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti*. Brno: Centa, 2005, s. 943.

⁸ MENCLOVÁ, V. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000, s. 624.

⁹ MENCLOVÁ, V. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000, s. 625.

už představit. Je to už nezbyt. Je to už potřeba i pro mé vlastní psaní.“¹⁰ Ovšem kladeny jsou také aktuálnější otázky, které poskytují autorům možnost vyjádřit veřejně vlastní stanovisko. Například na otázku: Co je to literární brak? Odpověděl Šiktanc takto: „Brak je neúroveň a může mít špatný vliv. Zvláště když návykem zabrání čtenáři (...) poznat, dobrat se něčeho lepšího. Teď hlavně z televize, z filmů valí se primitivní bezduchost a násilí a hrubá neomalenost v množství, z kterého jde strach.“¹¹

Trochu jiný pohled na danou problematiku poskytuje publikace Voisine-Jechové *Dějiny české literatury* z roku 2005, která vyšla původně ve francouzštině¹² a primárně slouží jako základní příručka pro vysokoškolské studenty bohemistiky ve Francii. Nám tak zároveň poskytuje obraz toho, jak je česká literatura recipována vnějším prostředím. Voisine-Jechová se o Karlu Šiktancovi zmiňuje výhradně v souvislosti s poezií a časopisem *Květen*. Spisovatelova tvorba pro děti je zde zcela opomenuta.

Nejvíce relevantních informací lze získat přímo od zdroje, čehož využil Jaromír Slomek a mezi lety 2005 až 2007 vedl přímo s básníkem Karlem Šiktancem dlouhý rozhovor. Výsledkem byla kniha *Řeč neřeč*, která vyšla v nakladatelství Karolinum v roce 2007. Tématem byl nejen básníkův život a jeho dílo, ale též poněkud obecnější debaty o literatuře či postavení básníka v současném moderním světě. Jako jedna z mála knih se zmiňuje také o Šiktancových překladatelských aktivitách. „Nepřekládal jsem moc. Nebyl jsem k tomu jazykově vybavený. A taky z toho šel na mě trochu strach. Ta nádherná, pro zdejší literaturu neocenitelná práce (neboť patří bezesporu trvale k velkým inspiracím zdejší poezie i prózy) si nese nebezpečí, že by mohl být mírně zavát či zbaven či nevědomky okřičen vlastní hlas.“¹³ Karel Šiktanc se věnoval překladům ruské, starořímské a čínské poezie.¹⁴

Pavel Janoušek v knize *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1969-1989* z roku 2008 opět zdůrazňuje, že Karel Šiktanc byl „jednou z nejvýznamnějších osobností českého básnického disentu.“¹⁵ Na přelomu 60. a 70. let přispíval do dětských časopisů *Mateřídouška* a *Sluníčko*, ovšem nejpozději v roce 1973 byl nucen spolupráci s nimi

¹⁰ HANZOVÁ, M. – HUTAŘOVÁ, I. *Současní čeští spisovatelé knih pro děti a mládež*. Praha: Tauris, 2003, s. 107.

¹¹ HANZOVÁ, M. – HUTAŘOVÁ, I. *Současní čeští spisovatelé knih pro děti a mládež*. Praha: Tauris, 2003, s. 107.

¹² Do češtiny knihu přeložil Aleš Haman.

¹³ SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 37.

¹⁴ SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 36-40.

¹⁵ JANOUŠEK, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1958-1969*. Praha: Academia, 2008, s. 257.

ukončit.¹⁶ V této souvislosti lze připomenout také článek Josefa Peterky v časopise *Kmen*, který zdůrazňuje, že v dějinách české literatury se objevují „bílá místa“, neboť některá jména z literárněvědných příruček a knihoven zcela vymizela: „Chybějí však autoři jako Aškenazy, Lustig, Pavlíček, Šiktanc, nemluvě už Havel, Vaculík, Kundera, Kohout, Škvorecký. Tyto mezery snižují hodnotu jinak seriózně dokumentované práce.“¹⁷ Janoušek dále dodává: „Mnohé scénáře, rozhlasové či televizní hry tak za těchto okolností zůstávaly v psané podobě. Pokud zakázaní autoři chtěli dovést svá díla k realizaci, museli přispívat do oficiálních českých médií pod pseudonymy a krycími jmény. Takto byly například uváděny (...) televizní pohádky Karla Šiktance.“¹⁸

Slovník autorů literatury pro děti a mládež 2. Čeští spisovatelé z roku 2012 navazuje svým pojetím na *Slovník českých spisovatelů*, přičemž je zde heslo zpracováno podrobněji. Ve stručnosti sumarizuje život Karla Šiktance, který je doplněn o krátkou charakteristiku všech autorových děl určených pro děti a mládež. Součástí hesla je též podrobný soupis pohádek určených pro rozhlasové a televizní vysílání. Přesto se zde nachází poznámka, že spisovatel „je znám především jako autor poezie pro dospělé, kde se etabloval jako existenciální básník.“¹⁹

Bezesporu velmi zevrubně se Karlu Šiktancovi věnoval básník a literární historik Petr Hruška ve své monografii *Někde tady* s podtitulem *Český básník Karel Šiktanc z roku 2010*. Sám v úvodu podotýká: „Nemohu se ubránit dojmu, že na příběhu díla Karla Šiktance je nějak zvlášť dobře patrné celé to poválečné půlstoletí i s přesahem do nového milénia. Jako by jeho poezie byla své době kromobyčejně oddána a vpíjela její reál i atmosféru tak, že zpětně máme před sebou – s nadsázkou řečeno – jakési malé české dějiny.“²⁰ Velmi podrobně je zde v historickém kontextu rozebírán básníkuv život a především jeho dílo, které se od euforického politického nadšení příznačného pro padesátá léta, kdy byly podle Hrušky Šiktancovy básně „plné neslov, prefabrikátu, které se slovem stát měly, ale nestaly,“²¹ postupně přetransformovalo „úzkostným napřimováním se

¹⁶ JANOUŠEK, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1958-1969*. Praha: Academia, 2008, s. 736.

¹⁷ PETERKA, J. Gordický uzel šedesátých let. *Kmen* 24, 1989, s. 1-2 [online]. Digitalizovaný archiv časopisů ÚČL AV ČR [cit. 2015-27-07]. Dostupné z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Kmen/2.1989/24/3.png>>.

¹⁸ JANOUŠEK, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV. 1958-1969*. Praha: Academia, 2008, s. 812.

¹⁹ ŠUBRTOVÁ, M. a kol. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 2.: Čeští spisovatelé*. Praha: Libri, 2012, s. 395.

²⁰ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 7.

²¹ HRUŠKA, P. Host talk-show *Koktejl* na Českém rozhlasu Ostrava dne 7. 10. 2010 [online]. [cit. 2015-29-07]. Dostupné z: <<http://prehravac.rozhlas.cz/audio/2160855>>.

v letech šedesátých, vzdorem nicotě normalizačních nečasů, naději i trnutím let devadesátých a dryáčnickým povykem současnosti²² v ryze osobitý autorský styl zkušeného a kvalitního českého básníka.

Šiktancova poetika se vyznačuje dramatičností, metaforičností, díla často obsahují vesnické motivy a charakteristická jsou především bravurní prací s lexikem, která je v monografii dokládána demonstrativními ukázkami autorovy tvorby. Hruška zároveň připomíná oblibu autora v nejrůznějších přesmyčkách, hádankách, křížovkách a rébusech. Těmito díly Šiktanc přispíval pod jménem Lenka Tršická²³ do časopisu *Křížovka a hádanka*. Sám básník tvrdí: „Všecko to blízko poezie: legrácka, rýmovanda, hádanka, žvejek atd., to ano! To mi nikdy cizí nebylo. Naopak, hádanky luštím i skládám od svých asi čtrnácti let. (...) A dodnes mě to nepustilo!“²⁴ Svůj smysl pro jazykovou hru hojně využil také ve svých pozdějších dílech, konkrétně například v pohádce *Královna jménem Magnolia*, a překladech.

Zmíněna je též Šiktancova tvorba reportáží²⁵ a publicistická činnost s důrazem na jeho redakční členství v časopisech *Květen* a pozdější *Orientaci*, neboť obě zmiňovaná periodika velmi silně ovlivnila spisovatelovu literární tvorbu. Zatímco *Květen* sloužil především mladým talentům: „Obtížně se snažil uchytit v pustině, která zbyla po skutečné básnické řeči, vytlučené frázemi, prázdnou rétorikou a banalitami poetického rýmování;“²⁶ působila již *Orientace* jistou nadčasovostí a stabilnější literární hodnotou.²⁷

Značná pozornost je věnována taktéž básnické i prozaické tvorbě pro děti a mládež, již budou věnovány podrobněji další kapitoly této práce.

Z výše uvedeného vyplývá, že Karel Šiktanc je v literárních kruzích znám primárně jako autor poezie. Jeho tvorba pro děti a mládež je tak poněkud zastíněna básnickovými verši dedikovanými vesměs starším recipientům. Zde se přímo nabízí položit si otázku: Z jakého důvodu?

Jednu z možných odpovědí na danou otázku lze nalézt již při pouhém zběžném pohledu na Šiktancovu bibliografii. Petr Hruška ve své monografii uvádí, že Karel Šiktanc je literárně aktivní již od roku 1940, kdy jako dvanáctiletý chlapec zvítězil v literární soutěži o nejhezčí básničku o Praze, jež byla vyhlášena v časopise *Český domov*. První

²² HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 7.

²³ Jedná se o přesmyčku jména Karel Šiktanc. Srov. SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 42.

²⁴ SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 41-42.

²⁵ Společně s přítelem Jiřím Šotolou.

²⁶ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 30.

²⁷ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 136-147.

jeho oficiální báseň s názvem *Sokolovo* vyšla v roce 1949 v deníku *Práce*, a to na osobní doporučení Jaroslava Seiferta.²⁸ Dva roky poté již Karel Šiktanc v nakladatelství *Práce* debutoval s básnickou sbírkou *Tobě, životě!*. Vezmou-li se v potaz pouze jeho tiskem vydané publikace,²⁹ vyšlo Karlu Šiktancovi mezi lety 1951-2014 přes třicet básnických sbírek dedikovaných dospělým čtenářům a „pouze“ šest titulů určených dětským recipientům, z nichž jsou jen tři prozaické. Šiktancova činnost v oblasti jiných literárních žánrů přitom není nedůležitá, nicméně svým rozsahem poezii nemůže konkurovat.

Šedesátá léta lze považovat za spisovatelovo nejplodnější tvůrčí období.³⁰ Což zcela logicky vyplývá také z literárněhistorického kontextu, kdy dochází k postupné liberalizaci kulturního i literárního života, který se diverzifikuje, vznikají nové proudy, periodika, nakladatelství. Přicházejí nové motivy, žánry, témata. Šiktanc využívá situace a roku 1962 vydává svou první sbírku básniček pro děti pod názvem *Pohádky chudé na řádky* a o tři roky později knihu *Kapela pana Anděla*. Stalo se tak tedy až po více než deseti letech od jeho oficiálního literárního debutu, přičemž se stále jednalo o poezii. Prozaická tvorba stojí v porovnání k celkové autorově tvorbě jednoznačně v menšině. S tvorbou pro děti a mládež začal tedy evidentně později.

Jedním z dalších důvodů, proč je tvorba Karla Šiktance pro děti a mládež zastíněna, může být také fakt, že literatura pro děti a mládež tehdy ještě neměla v rámci literatury obecně tak pevné základy a větší důraz byl proto kladen spíše na tvorbu pro starší publikum. Dozajista nelze mluvit o takovém kultu dítěte, jaký na našem území panuje přibližně od roku 1989, odkdy adorace našich dětí postupně narůstá do obřích rozměrů, a to prakticky dodnes.

S příchodem normalizace došlo k opětovnému nastolení tvrdého režimu, kdy se rušila svobodomyšlná periodika a naopak se zaváděla cenzura. V roce 1970 vystoupil Karel Šiktanc z Komunistické strany Československa a zvažoval emigraci.³¹ Stal se tak pro dobový politický režim nežádoucí hrozbou. Sám na tu dobu vzpomíná takto: „Květen zakázali. Stejně jako za pár let (...) Orientaci. No, a pak jsme si to ve větším užili po příchodu Rusů, když nás pro neposlušnost a pro konečně přímý vzdor poslali na dvacet let k ledu.“³² Šiktancovy knihy díky jeho protivládní aktivitě mizely z knihoven, nové nesměly vycházet, i když byly připraveny (což se týká například jeho prvního prozaického

²⁸ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 349-350.

²⁹ Autorova tvorba určená pro rozhlasové a televizní vysílání je však také poměrně značná.

³⁰ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 153.

³¹ K emigraci však nedošlo, z dovolené se v září 1968 vrátil domů.

³² SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 60.

díla pro děti a mládež s názvem *Královské pohádky*), a téměř žádná literárněvědná publikace ze 70. a 80. let se o spisovateli Karlu Šiktancovi nezmiňovala. Tuto tezi lze verifikovat například srovnáním děl Otakara Chaloupky z let 1985 a 2001.³³ Básník byl nucen vykonávat podřadné práce. „Dělal jsem leccos. I tapetoval s kamarády vánoční trhy v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka, (...) i pak necelé dva roky dělal strážného v tenisovém areálu na Štvanici.“³⁴

Literárně však nezháležel. Pod pseudonymy posílal svá díla³⁵ do televize a rozhlasu. Pro televizní vysílání bylo užito jména Milena Medová; pro rozhlas pak Eva Králová.³⁶ Tento zastírací manévr lze tedy také považovat za důvod, proč jeho jméno, i přes nespornou kvalitu děl, absentovalo v literárněhistorických slovnících a příručkách a s literaturou pro děti a mládež bylo spojováno minimálně. Jeho básnická díla však vycházela v samizdatových edicích (např. Petlice, Krameriova expedice) i v exilových nakladatelstvích (Poezie mimo domov). Byla překládána do cizích jazyků.

Publikovat pod svým jménem mohl Karel Šiktanc až od roku 1989, kdy jeho díla byly veřejně přiznány veškeré kvality. Nakladatelství Karolinum v letech 2001-2006 souborně vydalo autorovy básnické sbírky pod názvem *Dílo 1-7*. Básník a spisovatel získal řadu významným ocenění. Ještě v roce 1989 to byla Seifertova cena za sbírku *Srdce svého nejez*; za knihu *Královské pohádky* v roce 1994 a o šest let později také za pohádkový soubor *O dobré a o zlé moci* obdržel nakladatelskou cenu a Zlatou stuhu. Téhož roku mu byla udělena Výroční cena Nadace Český literární fond. V roce 2004 obdržel cenu Magnesia litera za básnickou sbírku *Zimoviště*. V roce 2006 převzal v Itálii mezinárodní cenu za literaturu a filozofii Nobelito. V neposlední řadě byl v roce 2010 vyznamenán prezidentem České republiky medailí Za zásluhy.

1.1 Od poezie k pohádce

Karel Šiktanc měl k literatuře blízko již od útlého dětství. Sám vzpomíná: „Měl jsem odmala ke knihám úctu. Asi po dědovi. Který měl velkou knihovnu (...) Takže jsme spolu jednou za čas vyráželi na nádherné výlety s přesným plánkem v ruce: pěšky jsme si to štrádovali (...) po všech zaškrtnutých krámech. Kniha tenkrát byla dar.“³⁷

³³ Viz výše.

³⁴ SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 98.

³⁵ Jednalo se především o tvorbu pro děti a mládež.

³⁶ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 229.

³⁷ SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 12.

Dalším faktorem, který přispěl k rozvoji básnickovy literární tvorby, byla povinná školní docházka. „Měl jsem štěstí na dobré učitele,“³⁸ prohlašoval o mnoho let později spisovatel. Učitelé ho v průběhu celého studia podporovali v jeho literárních aktivitách. Zajímavostí je například skutečnost, že již na měšťanské škole zveršoval Klicperovo známé drama *Rohovín Čtverrohý*. S přibývajícími lety svůj talent dále rozvíjel.

Od šedesátých let se začal věnovat také tvorbě pro děti a mládež. Zní-li otázka: Proč? Pak odpověď signifikují hned dva významné důvody. Tím prvním, osobnějším, se stal rok 1958, kdy se básníkovi narodil syn Petr. „Svou první pohádku jsem napsal někdy v roce 65, 66. Pro Petra, pro syna.“³⁹ Pro úplnost je nutné dodat, že v pořadí druhá kniha Šiktancových pohádek s názvem *O dobré a o zlé moci* byla věnována jeho vnukovi. Za druhý důvod lze považovat přechodné uvolnění poměrů v oblasti politického režimu, které se nutně muselo odrazit též v tehdejší kulturní životě, jenž najednou jako by poskytoval více možností, chuť experimentovat. Že se jednalo opravdu pouze o přechodné uvolnění, dosvědčuje fakt, že *Královské pohádky*, které Šiktanc v roce 1968 zaslal do nakladatelství, byly autorovi vráceny s nepříliš lichotivým posudkem: „Jazyk je příliš těžký, příliš pro děti komplikovaný, nehodí se svou úrovní do našich edičních plánů.“⁴⁰ Kniha tak byla vydána až po více než pětadvaceti letech v nakladatelství Albatros, přičemž ještě téhož roku získala nakladatelskou cenu a Zlatou stuhu.

Další důležitá otázka, kterou si při pohledu na Šiktancovu bibliografii nelze nepoložit zní: Z jakého důvodu se úspěšný autor poezie (především pro dospělé čtenáře) rozhodne psát prozaické pohádky? První argument se jeví zcela prakticky a těží z jedné z hlavních funkcí pohádkového žánru – upokojit a zaujmout rozjívěné dítě. Přičemž i z vývojového hlediska dítěte je větší šance, že dítě rychleji a snáze porozumí mluvě, prostřednictvím níž na něj od narození mluví rodiče, tedy próze, než složitým básnickým obratům, pro jejichž rozluštění nemá prozatím dostatek zkušeností. Na druhou stranu ale Šiktanc přiznává, že „když píšeš, když se nad tím třeštíš a nevíš, co je čas a svět – je to asi všechno nejvíc pro tebe, pro tvé musení a radost. Jako u básniček.“⁴¹

Pohádka však na rozdíl od poezie nabízí „větší rozpětí, větší tok – nebylo tu tolik úzkosti ze slova jako v básni, naopak: dějové napětí strhávalo k celistvější souhře reálu a snu, k plnému zvuku, k plné spodní hudbě. K pokusu vyprávět příběhy krásnou, zpěvnou

³⁸ SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 16.

³⁹ SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 93.

⁴⁰ SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 94.

⁴¹ SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 95.

českou řečí.⁴² Pohádka je původem ztělesnění orální narace, řečovým aktem, který je pozitivně nakloněn lexikální, sémantické či vizuální hře, již Šiktanc v dílech pro děti a mládež umě a hojně aplikuje. Poskytuje prostor pro rozvinutí magických a snových představ či iluzí. Respektuje a uznává tajemství a všemožné záhady, přesto však usiluje o lidský rozměr, jež Šiktanc akcentuje.

Při zamyšlení nad způsobem produkce obou zmiňovaných literárních žánrů lze najít jisté pojitko, jež lze zjednodušeně nazvat pravidly, řádem. Stejně jako se při psaní básně počítají přízvuky či slabiky, dodržuje rytmus nebo rýmové schéma, má také pohádka svá specifická konstrukční pravidla,⁴³ která je třeba při její tvorbě dodržet. Pro spisovatele tak představuje výzvu, jak stvořit „konformně originální dílo,“ které udrží v mezích stereotypních pravidel, a zároveň mu vtiskne punc něčeho nového, vlastní jedinečnosti, osobitého stylu. Obrazně řečeno, jako by Šiktanc objevoval novou zemi na starém kontinentě...⁴⁴ Tato idea prostupuje de facto celým autorovým dílem, od překladů po poslední jazykovou přesmyčku.

Z výše řečeného vyplývá, že básník staví pohádku i poezii de facto na stejnou úroveň. V interviewu s názvem „*Kdo píše verše, trápí se*“ Šiktanc uvedl: „Myslím, že pohádka je sesterská oblast poezie, mají mnoho blízkého. Oba žánry vycházejí z touhy pojmenovat věci v základních podobách.“⁴⁵ Již z této sentence lze jasně vycítit onen mýtotočivý náboj, který prostupuje celým Šiktancovým dílem. Zmiňované problematice bude podrobněji věnována další kapitola této práce.

⁴² SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 94.

⁴³ Postačí zmínit například boj dobra a zla či směřování ke šťastnému závěru.

⁴⁴ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 275.

⁴⁵ PILÁTOVÁ, A. Pravdy o pohádkách i jiných knížkách. *Práce*. 1995, roč. 51, č. 92, s. 11.

2 POHÁDKA

Pohádka je svým původem velmi starý literární žánr, jehož kořeny sahají až k orální lidové tradici. Byla předávána z pokolení na pokolení, čímž docházelo k transferu kulturních hodnot společnosti. *Encyklopedie literárních žánrů* ji definuje jako „zábavný, zpravidla prozaický žánr folklórního původu s fantastickým příběhem.“⁴⁶ Na základě geneze lze pohádky rozdělit na lidové (folklórní) a autorské (umělé):

2.1 Lidová (folklórní) pohádka

Lidová pohádka je geneticky starší, ve svém prvopočátku cílená především na dospělé čtenáře. Zpravidla bývá anonymní. Nejtypičtějším poddruhem je pohádka kouzelná, jejíž syžet je odvozen z archaických mýtů, tradic, rituálů a obřadných iniciací, kterým často předchází bolestné testování jedincovy rezistence, iluze symbolické smrti a následuje znovuzrození.

Zvířecí pohádka se vyznačuje značným morálním nábojem a alegorií, podobá se bajce. Hlavními hrdiny jsou zde zástupci z říše fauny.

Třetím podtypem je pohádka legendární. Výběr jejích protagonistů se váže na Písmo svaté (svatý Petr, Bůh). Jako poslední uvádí *Encyklopedie literárních žánrů* pohádku novelistickou, která klade důraz na zobrazení každodenních situací včetně sociální tematiky.

2.2 Autorská (umělá) pohádka

Autorská pohádka je mladší nežli lidová. Je projevem tvůrčí osobnosti, která vědomě překonává staré lidové tradice, a naopak aplikuje reálné a aktualizací složky. Orientuje se přednostně na dětského recipienta. Má subjektivnější charakter a volnější kompoziční schéma. Zároveň vychází z presumpce čtenářovy znalosti lidové pohádkové tvorby a jejích základních postupů, tudíž má metatextovou povahu.

Na tradiční lidovou pohádku přímo navazuje iluzivně folklórní pohádka. Známa je též pohádka se zvířecím hrdinou. Filozofií smyslu života se zabývá pohádka symbolická. Tato kategorie je poměrně vzácná. Podle *Encyklopedie literárních žánrů* jsou sem zařazeny právě *Královské pohádky* Karla Šiktance.

Moderní pohádky konkretizují místo a čas svého děje, vycházejí z reálií běžného života. Konvence lidové pohádky za užití humoru až parodie vyvrací tzv. parodická

⁴⁶ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 472.

pohádka. Z dětské psychiky, z její nevinné naivity, spontánnosti a fantazie těžší nonsensová pohádka.

2.3 Stěžejní pohádkové principy

Pro charakteristiku pohádkového žánru byla zvolena tzv. kouzelná pohádka, protože se jedná o nejstarší typ daného žánru, tudíž „bývá považována za jádro pohádky – pohádku samu.“⁴⁷

Jak již název napovídá, charakteristický je pro ni výskyt kouzelných předmětů a nadpřirozených bytostí s magickými schopnostmi. Stojí na hraně možného a nemožného. Představuje tedy fantaskní realitu, která je ostře oddělena od té skutečné.

Pohádka uznává animismus⁴⁸ a manismus, navazování kontaktu s mrtvými. Nebývalé síle se těší také moc slova – především prostřednictvím zařikávání a kouzelných formulí. Důležitou roli hrají tzv. magická čísla (nejčastěji sedm, tři a jeho násobky).

Autoři pohádkových příběhů si pohrávají a upravují logicky zdůvodnitelná fakta ve prospěch děje. Hlavní postavy tak můžou například během jediného dne dospět nebo naopak zestárnout. Objevuje se silná hyperbolizace či absolutní kontrast (láska – nenávisť; odvaha – strach). Richter podotýká: „Pohádka nikdy nekopíruje zemi, ale vznáší se lehce nad ní jako jisté zjednodušení a zvětšení pro ni charakteristických a významných dominant, umožňujících sdělit archetypální významy.“⁴⁹

Kompozice kouzelné pohádky je relativně složitá, i když je děj veden zpravidla lineárně a symetricky, má archetypální charakter. Využívá paralel, opakování či zmnožování postav nebo kompletních situací. Velmi často se opakuje motiv daleké pouti, dobrodružné cesty, a plnění rozmanitých úkolů, které na sebe řetězovitě navazují. „Úkoly, jež jsou hrdinům zadávány, mají svou logiku, přesnou vazbu a funkci v rámci celku, a zpravidla i symbolický význam.“⁵⁰

Děj v pohádce jednoznačně dominuje. Je akcentována jeho akčnost a rychlý spád. Bývá realizován konkrétním jednáním postav, jejich činy. Vždy je jednoznačně uzavřen – zpravidla vítězstvím dobra nad zlem.

⁴⁷ RICHTER, L. *Pohádka-- --a divadlo*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004, s. 15.

⁴⁸ Víra v nadpřirozené bytosti. Přisuzování neživým objektům (přírodním zákonitostem) vlastnosti živých.

⁴⁹ RICHTER, L. *Pohádka-- --a divadlo*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004, s. 23.

⁵⁰ RICHTER, L. *Pohádka-- --a divadlo*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004, s. 27.

Čas je v pohádce povětšinou chronologicky uspořádán. Jeho kontinuita bývá však volnější. Vypravěč si může dovolit vypustit i několik let. Téměř vůbec nejsou zmiňována přesná data. Préteritum a časová neurčitost zdůrazňují nereálnost děje.⁵¹

Ze stejného důvodu bývá nepřesná taktéž lokalizace. V průběhu děje se může libovolně měnit. Místa jsou charakterizována pomocí atributů, často jsou nositeli archetypální podstaty: tmavý les, kraj světa, nejvyšší hora, královský hrad,...

Pohádky mají vyhraněný, modelový charakter. Richter poukazuje na fakt, že „vztahy časové, místní i příčinné jsou uspořádány (...) jako metaforický model řádu světa a vztahů v něm.“⁵² Pohádkové texty respektují řád a ctí dávné rituály. Odehrávají se v mezních životních situacích. Hlavní postavy se mnohdy ocitají v ohrožení života, bývají konfrontovány se smrtí i se zrozením. Často jsou to jedinci na prahu dospívání. Čtenáři tak napjatě sledují jejich cestu v hledání životního partnera.

Povahové rysy postav jsou zjednodušené, typizované. „Nikdy nejde o lomený, dvojaký charakter konkrétního člověka určitého jména, jedinečných individuálních vlastností a způsobu myšlení, s jedinečným individuálním zázemím a osudem, který se svým jedinečným způsobem vypořádává s určitou situací.“⁵³ Vždy se jedná o zobecněný a ostře vyhraněný typ, jehož povaha je neměnná. Richter upozorňuje též na volbu jména jednotlivých postav. Podle něho se v kouzelné pohádce vyskytují postavy buď nepojmenované, nebo jsou naopak nositelem naprosto běžného jména (Honza, Ondra, Tomáš), která tak vylučují jakýkoliv pokus o individualizaci, ba naopak jsou plně otevřená identifikaci recipienta s postavou.

Motivace jednotlivých postav má archetypální ráz, který je determinován konkrétním typem dané postavy. Autor předpokládá, že čtenář tuší, co se očekává od prince. Je mladý, statečný a hledá nevěstu, o kterou neváhá nebojácně bojovat. Král bývá naopak starý, aby vynikla fatální vyhrocenost toho, že potřebuje urgentně zajistit rodovou kontinuitu. Má-li pouze dceru, hledá jí ženicha. V případě syna je pozornost upřena na předávání vlády.

⁵¹ Viz úvodní a závěrečné formule typu bylo nebylo; zazvonil zvonec a pohádka je konec atd.

⁵² RICHTER, L. *Pohádka-- --a divadlo*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004, s. 25.

⁵³ RICHTER, L. *Pohádka-- --a divadlo*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004, s. 29.

3 TEORIE VZNIKU POHÁDEK

Až do konce 18. století existovaly pohádky převážně v ústní formě, bez většího zájmu vědeckých pracovníků. Problematika grafického záznamu pohádek se stala aktuální až v době romantismu. Zpočátku byl akcentován sběr pohádkové materie, fixace a poté též jeho odborné studium. Podle Šmahelové všechny stopy pohádky v literatuře „jsou totiž poznamenány mentalitou a především kulturně společenskou a ideovou orientací těch, kteří lidové narace fixovali písemně.“⁵⁴

Jsou-li sebrána data, lze přistoupit k jejich vědecké analýze. Hana Šmahelová ve své knize *Návraty a proměny* definuje několik možných teorií vzniku pohádky. Zároveň však přiznává, že nelze jednoznačně určit, která teorie popisuje skutečný vznik pohádek, každá však podle ní „přispěla z hlediska svých premis i faktografických materiálových podkladů k postižení některého z význačných rysů geneze pohádkových látek.“⁵⁵

3.1 Migrační teorie

Zastánci migrační teorie na základě realizace srovnávacích studií literárních textů předpokládají, že se jednotlivé syžety šíří z jediné prapůvodní destinace – Indie. Odmítají tedy národní charakter pohádek. Zakladatelem je Théodor Benfey, dalšími představiteli Gaston Paris, Emmanuel Cosquin či Jiří Polívka.

3.2 Antropologická teorie

Na základě etnologických výzkumů prováděných nezávisle v Africe, Americe a Polynésii byla potvrzena existence téměř shodných pohádkových motivů, postav i kompletních syžetů, a to aniž by byly tyto primitivní národy v předchozím prokazatelném kontaktu. Tato skutečnost vedla badatele k vyslovení antropologické teorie, jež pohádkovou polygenezi „vykládala obecnými antropologickými a psychickými shodami, podobnými kulturními, hospodářskými a sociálními poměry – např. rodinnými vztahy, náboženskými představami apod.“⁵⁶ Zakladatelem zmiňované teorie je Andrew Lang.

⁵⁴ ŠMAHELOVÁ, H. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989, s. 9.

⁵⁵ ŠMAHELOVÁ, H. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989, s. 30.

⁵⁶ ŠMAHELOVÁ, H. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989, s. 27-28.

3.3 Historicko-geografická teorie

Tato teorie je postavená na monitoringu vlivu kultury na obměnu pohádkové materie při jejím přechodu do odlišného prostředí. Jako první ji definoval finský vědec Karl Krohn. Společně s dalšími badateli Antti Aarnem a Stithem Thompsonem se zaměřili na sběr lidových narácí. V roce 1910 byl ze sebraného mezinárodního fondu pohádek zveřejněn *Katalog pohádkových syžetů*. V Čechách se kritickým srovnávacím studiem pohádek zabývali žáci Jana Gebauera: Jiří Polívka či Václav Tille.

3.4 Psychoanalytická teorie

Teorie z počátku 20. století vychází z učení Sigmunda Freuda. Navazuje na jeho interpretace snů a roli podvědomí při genezi mýtů. Mezi zástupce psychoanalytické teorie patří například F. Ricklin, O. Rank a především Carl Gustav Jung.

3.5 Mytologická teorie

Mytologická teorie, jejímž hlavním představitelem byl Jacob Grimm, dále Max Müller či Karel Jaromír Erben, vychází z předpokladu, že se pohádky zrodily ze „starých mýtů, které si každý národ přinesl ze společné asijské pravlasti tak jako svůj jazyk.“⁵⁷ Romantici zdůrazňovali národní příslušnost, rituály a ctili pradávňé tradice. Z lidové slovesnosti čerpali mytické elementy prvotního obrazu světa.

Termín mýtus pochází z řeckého *mytheuein*, což v překladu znamená vyprávět. Konkrétní výraz *mythos* pak označuje smyšlené vyprávění.⁵⁸ *Encyklopedie literárních žánrů* operuje s definicí, podle které se jedná o „smyšlené vyprávění vyjadřující víru v plnost a celistvost nadčasového řádu.“⁵⁹

Mýtus je velmi starý literární žánr, jehož hlavními atributy jsou anonymita a kolektivnost. Je to příběh, na jehož znění se ústně podílely celé generace. Je výsledkem intuitivního chápání světa v jeho globálnosti, včetně role člověka v něm. Uctívá nekonečný vesmír a jeho magické síly, usiluje o dosažení harmonie mezi lidským faktorem a transcendentnem. Vzývá a reguluje životní energii ve všech fázích lidské existence.

⁵⁷ ŠMAHELOVÁ, H. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989, s. 26-27.

⁵⁸ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 400.

⁵⁹ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 400.

Přispívá k interiorizaci a stabilizaci norem morálního kodexu. Snaží se o konzervaci původního stavu, který chápe jako validní a relevantní vzor korektního jednání.

Svět líčí jako živý organismus, jednotu přirozenosti a nadpřirozenosti, jejíž struktura je asymetrická, neboť oba zmiňované segmenty jsou pod nadvládou transcendentní části světa. Mýtus nevyklučuje antropomorfismus, animismus či zoomorfismus. V mýtu se sjednocuje makrokosmos s mikrokosmem, čímž je dosaženo příznačné integrity. I přes tyto kolosální dimenze je však neustále zdůrazňován příbuzenský vztah k člověku.

Dějová linie mýtu je zasazena do dob dávno minulých, do dob, které „předcházejí dějinám, staly se *in illo tempore*, tj. v onom čase,⁶⁰ v opakujícím se cyklu, který nekoresponduje s časem historickým.

Mýtus nerozlišuje pravdu a fikci, neoblomně dlí na svých konstantách, které jsou recipovány jako pravdivé až sakrální skutečnosti, jejichž validita je verifikována prostřednictvím rituálu, „tj. závazně opakovaným slavnostním předváděním mytického příběhu příslušníky společenství.“⁶¹

Báje vycházejí z univerzálních archetypálních konceptů, „promlouvají řečí smyslově konkrétních symbolů s nevědomím obsahem, což přispívá k jejich význačnosti, trvalé působivosti a svěžesti.“⁶²

Protagonisté mýtu jsou svým způsobem jedineční, často popírají platnost přírodních zákonů. Vlastnosti hrdinů jsou často stavěny do vzájemných opozic. Polarizace jako taková (nebe – země; chaos – řád; život – smrt; střed – okraj) je pro mýtus velmi důležitá, neboť je jí demonstrováno ono neustálé obnovování existenční rovnováhy světa.

3.5.1 Prvky mýtu v Královských pohádkách

Artéská studna, *Adam a Eva*, *Horoskopy* a další, to jsou názvy básnických sbírek Karla Šiktance, v kterých lze relativně snadno identifikovat mytický charakter veršů, neboť mají kořeny ve starých pověrách a mýtech. Ovšem objevují se prvky mýtu také v *Královských pohádkách*? Lze se v nich dopátrat arché, pralátky, toho, co determinuje lidského jedince, těch základních principů a prapůvodních živelů, jež pojmenovávají předměty v elementárních podobách a utvářejí svět?

⁶⁰ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 400.

⁶¹ MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 400.

⁶² MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 401.

Pohádka je podle Šmahelové „prastarý slovesný výtvar, spjatý se specifickou zákonitostí kolektivní ústní tvorby,⁶³ tradicí a lidovým folklorem. Předávána byla z generace na generaci a stávala se tak zděděnou hodnotou. Šiktanc je jí fascinován. V rámci hledačství onoho původu ve své tvorbě bez obav užívá a čerpá ze starých lidových říkadel a písní: „Už jdou páni / v košili, / už jdou páni / bosí. / Hlavu vzhůru / nosili. / Ted' jim mrznou / nosy!“⁶⁴ V této souvislosti Petr Hruška dodává: „Ten, kdo je tolik zaujat vzkazy a posláním, jež jsou ukryty v promluvách a činech předků, nutně musí se svou pozorností dojít také k pohádkám.“⁶⁵

Jedná se o takzvanou generační paměť, mýtus rodu, který je pohádkám takřka vlastní. Nejčastěji je generační paměť aplikována v rámci rodu, ideálně ve vztahu otec – (nejstarší) syn, přičemž každý člen zaujímá v rituálním procesu předem danou funkci. Zřetelné je to například v tzv. předávání vlády, na jehož počátku působí věkově starší jedinec zpravidla autoritativně, je aktivní a dominantní. Postupně předává svému generačně mladšímu nástupci dosavadní zkušenosti, archetypální moudrost a zasvěcuje ho do svých záležitostí. Generačně mladší muž je povětšinou submisivní povahy, pasivnější, respektuje otce: „Jindřich poslechl. Vždyť otec byl už stár – a štěstí synovo bylo mu nad zlato a nad poklady světa.“⁶⁶ Předáváním generačních hodnot však dochází k postupné transformaci, během níž je syn stále aktivnější a dominantnější, často je nucen překonávat nejrůznější překážky: „„Půjdeš do světa,“ ozval se v konci hodokvasu král.“⁶⁷ Prochází iniciací, stává se z něho muž: „Princovi na čele vyrazil chladný pot. (...) A cosi teskného v něm zatrnulo polekanou závratí. A cosi dávného v něm tvrdlo na kámen... Jako by v jediné kratičké vteřině umíralo v něm dětství.“⁶⁸ Vrcholem procesu transformace je rituální předání regálií. Od tohoto okamžiku mladší jedinec zcela vystupuje ze své pasivní role a ujímá se veškeré moci, zatímco otec přebírá jeho dosavadní pasivitu, čímž je zajištěna potřebná časová i rodová kontinuita.

„A stáří ťukalo. Na vrata, na dveře. Na zdi, v nichž prázdný trůn trčel jak výčitka (...) Vždyť co je do žezla, nesvírá-li je v pevné ruce muž, který má nazbyt síly!“⁶⁹ Mládí, síla a autorita, to jsou základní atributy, potřebné k převzetí vlády. Proto se nemohl Tomáš

⁶³ ŠMAHELOVÁ, H. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989, s. 5.

⁶⁴ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 46.

⁶⁵ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 274.

⁶⁶ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 161.

⁶⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 42.

⁶⁸ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 174.

⁶⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 43

stát hned králem. „Protože je to dobrák. (...) A dobráci ať vládnu babkám na vsi!“⁷⁰ V této sentenci zároveň rezonuje mýtus vsi,⁷¹ který Šiktanc uplatňoval především ve své poezii.

Pokud otec nemá syna, přechází generační paměť zpravidla na nejstarší dceru. V tomto případě je důležitá volba budoucího manžela, která se často stává hlavní zápletkou pohádky.

Mýtus rodu se však nevztahuje pouze na staré, vznešené rody. Má všeobecnou platnost. Nižší vrstvy dědí po rodičích nejčastěji povolání nebo hmotné statky: „Pár peněz, knihy po otcích, a drobnou kupu hadříků a bot, které se dědily ze syna na syna a z dcery na dceru – a měly cenu zlata.“⁷²

Paměť obecně je jedním z Šiktancových ústředních motivů, a to jak v poezii, tak v próze. Pohádky se přímo vrývají dětem do paměti, náleží k ní. Prostřednictvím paměti, vzpomínek k člověku promlouvá minulé, jež spoluutváří současné. Šiktanc se svými pohádkami pokouší probořit hranici, která člověka izoluje od generační paměti. Směřuje hloub a hloub, k tradici, snaží se v moderním člověku opětovně probudit onu magickou sílu rituálu. Paměť zde promlouvá nejčastěji ústy vypravěče, který představuje most mezi realitou a pohádkovým fikčním světem. Většinou stojí stranou dění, není fikční postavou, pouze pasivně hodnotí a komentuje situace, které aktivují jeho paměť, nicméně příběh prožívá. Nechává se strhnout asociacemi a vlastními reminiscencemi (anamnésis) jako je ševlení deště nebo například zvuk zvonů: „klinkaly drobounce v dřevěných zvonících i hřměly slavnostně na věžích kostelů. (...) Bylo už dávno po poledni.“⁷³ Tento paradox, který je v textu akcentován několikerým opakováním, dokázal narušit zmiňovanou hranici a umožnil tak vypravěči aplikovat ve svých promluvách generační paměť. Čímž došlo k propojení jeho osobní minulosti s kolektivní pamětí: „To bylo před léty.“⁷⁴ V některých pohádkách naopak vypravěč vystupuje ze své pasivní role a aktivně apeluje na recipienty: „Pojď za mnou.“⁷⁵ či „Poslyšte pohádku.“⁷⁶

⁷⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 122.

⁷¹ ŠIKTANC, K. Karel Šiktanc – básník z Čech. In *Paralipomena*. Praha: Karolinum, 2006, s. 167.

⁷² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 82.

⁷³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 75.

⁷⁴ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 91.

⁷⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 26.

⁷⁶ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 91.

Pohádka předpokládá dětského recipienta. Karel Šiktanc na své dětství často vzpomíná: „Bylo krásné. (...) Z toho mám kusy krátkých filmů před očima doted.“⁷⁷ Při literární tvorbě jsou mu reminiscence na dětství bohatým inspiračním zdrojem, neboť představují nejzákladnější přístup k realitě. „Dětství je způsob vidění světa velkýma očima, v úžasu, závratu, strnutí i úleku. V dětství nějak samozřejmě věříme na vážnost a platnost skutečnosti, kterou oddaně přijímáme a plně prožíváme i ve svých hrách.“⁷⁸ Je to cesta k původu, ke genezi světa, k porozumění konstant lidské existence. Poměrně úzce s ním souvisí příslušnost k určité vlasti a konkrétnímu místu, která člověku poskytuje pocit jistoty a bezpečí v rámci chaotického kosmu. Proto Ondřej „vykřikl radostí, že vidí povědomou zemi. ‚Jsme doma, vraníčku! Už vidím naše hory...‘ A začal zpívat si.“⁷⁹

K místům a jedincům se váže historie. I když v pohádkách lze jen stěží očekávat důkladné popisy velkých historických událostí, kterým se Šiktanc věnuje v některých svých básnických sbírkách,⁸⁰ přesto jsou zde čtenáři svědky tzv. „malých dějin,“ které se vážou vždy k určité osobě, rodu či království, přičemž jejich souvislost s historickou skutečností je často mizivá a irelevantní. Přesto však zajišťují kontinuální vývoj světa.

Pohádky jsou charakteristické svým bezčasím. Není důležité, kdy se přesně staly, a jestli vůbec, neaspirují na analýzy či kronikářské záznamy. Naopak, těží ze své všeobecné validity. Jen velmi zřídka lze proto v textu najít konkrétní datový údaj: „To bylo svaté Anny.“⁸¹ (Svátek svaté Anny připadá od dob papeže Řehoře XIII. na 26. července.). Častější je alespoň náznak ročního období, dne v týdnu nebo fáze dne: „Ve čtvrtek v poledne si hajný ztěžka vzdychl.“⁸² Letopočty logicky absentují zcela.

Pro pohádku je typický kontrast, polarizace: láska – nenávisť; touha – marnost; pýcha – pokora; bezcitnost – empatie. Jejich ambivalenci je možné vnímat jako mytologickou názornost, symbol všeho toho, co je pozitivní i negativní zároveň, co je humánní, lidské. Královna „přimhouřila černé oči – trochu zlé a trochu dobré.“⁸³

Záporné vlastnosti mají svůj původ povětšinou v konkrétní životní události fikčního hrdiny, za kterou může, ale také nemusí být osobně zodpovědný. Jelikož král odmítl pohostit žebráky, byly proklety jeho dcery a on z žalu vyhlásil, že „žádná nevěsta – která

⁷⁷ SLOMEK, J. – ŠIKTANC, K. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007, s. 11.

⁷⁸ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 274-275.

⁷⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 104.

⁸⁰ Například *Heinovské noci* nebo *Patetická*.

⁸¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 52.

⁸² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 133.

⁸³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 143.

má tolik let, co dcery královské – nesmí se nikdy vdát! A nesmí děti mít!“⁸⁴ Naopak Královna s vlčí tváří byla v sebeobraně boji s vlčím králem, který zpusťošil její zem a zabil jí rodiče, bezdůvodně prokleta.

Dalším příznakem mýtu jsou eventuality, spočívající v propojení světa živých s říší mrtvých, jež by umožnily dokonalé sjednocení světa v rámci chaotického kosmu. Směřování k původnímu stavu zde dokládá alegorický návrat předmětů již nejevících známky života k jejich opětovné vitalitě, ba plodnosti. „Neboť ta křivá hůl se náhle vztyčila! A začala se větvit do všech stran! A byla samé listíčko... a pak i kvíteček!...až koneckonců zablýsklo se v koruně i něco jablíček.“⁸⁵ Tato skutečnost se přitom neomezuje pouze na oblast předmětů a věcí, nýbrž zahrnuje taktéž lidské bytosti. „Mlčí. Jen vzdychají. A nepřejí si nic. Jak by – bůh odpusť mi – nebyly ani živé.“⁸⁶ Vzdychání však z fyziologického hlediska smrt vylučuje. Úplné integrity tedy v tomto případě nelze dosáhnout. K té dochází až když „v náručí starce hnul se mrtvý chlapec – a bystře skočil do zmáčené trávy! A cosi volal na své sourozence!“⁸⁷ Pohyb a řeč jsou bezesporu znakem života.

Podle Hrušky právě „v řeči tkví jedna z pravých podstat naší identity.“⁸⁸ Řeč je jednou ze základních kvintesencí lidského bytí. „Nemluvily. Neslyšely. Kývaly jen, klaněly se – jako by v nich každé ráno natáh kdosi strojek.“⁸⁹ Slova mají magickou sílu, zvláště pak dialog, který jejich moc ještě násobí, neboť se stává prostředkem vzájemného dorozumívání. Šiktanc rozhovory ve svých pohádkách nešetří, protože podporují rozvoj dramatickosti příběhu a do jisté míry psychologicky dokreslují postavy fikčního světa.

Pohádka *Král ozvěny* je de facto celá vystavěná na verbálním souboji dvou jedinců, který je ještě ozvláštňen užitím trochejských veršů: „Nebesníže, / země moje! / zve mě kdosi do souboje! ‘(...) ,Ať si křikne! / Ať to zkusí! / S tebou každý prohrát musí! ‘“⁹⁰ Ozvěna zde figuruje nejen jako nástroj duelu, ale zároveň jako určitá forma navázání kontaktu s vyšší mocí s až sakrální schopností pravdomluvnosti.

V neposlední řadě řeč umožňuje jakousi katarzi: „Odpusťte, odpusťte... ‘ volala [Královna s vlčí tváří] nešťastně. Terezčín bratr, dojat, objal ji.“⁹¹

⁸⁴ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 92.

⁸⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 53.

⁸⁶ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 92.

⁸⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 89.

⁸⁸ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 292.

⁸⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 150.

⁹⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 130.

⁹¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 179.

Šiktanc v pohádkách dokáže také řeč obnovit, navrátit jí její prastarou, elementární funkci – dorozumění se. Tak tomu bylo v pohádce *Království krasavic*, kde zakleté princezny musely prožít silný emoční impuls, jehož prostřednictvím byla prolomena krutá kletba mlčenlivosti: „Lekly se, až hrůzou křikly.“⁹²

V souvislosti s jazykem je důležité zmínit také grafické členění textu. Ačkoliv se jedná o rytmizovanou prózu, jsou určité úseky z kompaktního textu vyděleny. Připomínají citace, které jako by odkazovaly na archetypální moudrost lidského pokolení. „Jsou země hojnosti – a země prázdných mís. A jsou i králové se srdcem na dlani – a jsou i králové se srdcem jako kámen. Někdy to upřímné po čase zkamení. Někdy to kamenné po čase zhedvábní. Záleží na lidech, co nablízku jim žijí.“⁹³

Vzývání návratu základních lidských kvalit je v *Královských pohádkách* realizováno pomocí magických předmětů, které disponují čarou mocí, přičemž se jedná o předměty běžné denní potřeby jako klíč, svíčka, píšťalka, bič, hůl, kosa nebo třeba konvice. V této souvislosti lze předpokládat jistý odkaz k básnickému programu kolem časopisu *Květen*, známému pod názvem poezie všedního dne. Básníci poezie všedního dne, ke kterým se řadí také Karel Šiktanc, vycházejí z fascinace drobnými objekty a každodenními scénami. Důraz kladou na hmatatelnost. Skutečnost vystavují z detailů, mystické spatřují ve všem prostém a praktickém.⁹⁴ Do jisté míry podstatné se tak v pohádkách Karla Šiktance stávají, vedle již zmiňovaných kouzelných rekvizit, také předměty každodenního života, aniž by jejich význam vlivem absence čarovaných sil klesl. Pro představu je možno zmínit křížek po mamince či obyčejnou plaňku z dřevěné ohrady. Smaragdový kříž, náramek a prsten také pomohly starému malířovi dostat se na zámek a vysvobodit princeznu.

Další skupinu tvoří zvířata a přírodní úkazy typu ledového krápníku, hvězdy, slavíka či duhy, které měl Ondřej za úkol přinést princeznám. Metaforickými spojeními jako „krajovaná oblaka“ Šiktanc demonstruje úzké sepětí člověka s přírodou. Proplétáním lidského, přírodního a nadpřirozeného elementu se podle Vladimíra Karfíka „dostává Šiktanc v cestě za pochopením člověka až ke genezi, k mytologickému stvoření světa.“⁹⁵

⁹² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 159.

⁹³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 120.

⁹⁴ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 38-43.

⁹⁵ ČERVENKA, M. – JANŮ, J. – KARFÍK, V. – PUTÍK, J. Bezprostřednost, paměť a mýtus. *Orientace*. 1969, roč. 4, č. 1, s. 29.

Královské pohádky disponují silnou vertikální i horizontální dimenzí – v rámci prostoru i mezilidských vztahů. Vertikálním směrem se ubírá rodová linie (otec – syn), svisle je v pohádkách uspořádána také sociální stratifikace obyvatel (panovník – poddaní). V horizontální rovině lze spatřit ostrou, nicméně relativně permeabilní hranici mezi uzavřeným, opevněným a dobře střeženým městem, královstvím a nebezpečným vnějším světem, přírodou. Civilizace poskytuje jedinci zpravidla pocit bezpečí, jistoty, kdežto externí prostředí nese předeč tajemna, nebezpečí a nejistoty. Je výzvou k překonávání překážek a sám sebe.

Volný prostor, „krajina voňavá jak kořenářský krám táhla se kamsi k obzoru – a nikde nekončila,⁹⁶ je uzavírán hradbami, což ho na druhou stranu podstatně zužuje, obkličuje. Tato skutečnost, může v jedinci vyvolat značnou úzkost až pocity ohrožení. „ZAPLAŤPÁMBU, ŽE JSEM VENKU! ‘ vydechl si potom v dálce – umytý – a zas už stařec. ‚Království krasavic – a člověku tam ouzko jako v cele! ‘⁹⁷ Lze vyslovit předpoklad, že zmiňované zúžení metaforicky vyjadřuje lidskou omezenost vůči kolosální moci přírody. Zároveň je nutno konstatovat, že Šiktanc svislý i vodorovný rozměr propojuje. „Nebesníže [je], můj králi, všude tam, kde nebe začíná a širá země končí...‘⁹⁸ Když fikční hrdina vykřikne ze svého nitra směrem k nebi, odpovídá mu ozvěna „v širých rovinách.“⁹⁹

Dalším výrazným mytickým námětem je motiv hory, nesoucí v sobě opět vertikální rovinu. Hora svou výškou zasahuje do nebe. Lze ji vnímat tedy jako jakýsi přechod mezi nebem a zemí, kde nic není nemožné. Snad právě proto se v minulosti stávala centrem pro provozování prastarých rituálů. Je možné zmínit například chiliasmus, známé jsou mýty opředené hory Sinaj, Ararat, Říp. A ne jinak je tomu v pohádkách. Když králi Orlíkovi zemřela žena, vydal se pro pomoc do světa. „A ptal se čarodějů. A ptal se černých bab. Však všichni bez konce krčili rameny a jen mu radili zamířit k severu, kde skryta v oblacích nejvyšší hora světa.“¹⁰⁰

Na holých vršcích stávaly dříve šibenice. V pohádce *Král a tři čaroději* vyrostlo na magickém místě bývalé šibenice kouzelné hrachové pole. Hora působí posvátnou atmosférou, jejíž narušení může přinést patřičné důsledky: „Ach bože rozbože! Odpusť nám hříšníkům... Zem šibeniční je nám víc než svátost!‘ Bili se do prsou. Vzlykali.

⁹⁶ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 106.

⁹⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 146.

⁹⁸ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 124.

⁹⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 124.

¹⁰⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 22.

Škemrali. A k hlíně přitisklí, čekali boží trest¹⁰¹ potulní muzikanti, kteří ochutnali hrách na šibeničním vršku, čímž narušili onu sakrálnost místa, kde z prolité krve předků vyrašil kouzelný hrách.

Neméně důležitý je pohyb ve směru zemské osy. Směrem vzhůru k nebi se nese hudba, člověk stoupá po vysokých schodech. Opačným směrem padá ze skal či klesá na kolena. Autor oba směry také kombinuje: „hejno skřivanů jak by se propadalo k zemi.“¹⁰²

Motiv trhliny, kdy se „rozpukla černá zem,¹⁰³ propojuje podsvětí se zemským povrchem a oblohou, čímž je asociována vize kompaktnosti světa. Prostorové členění lze chápat též obrazně, kdy je svislý směr spojován s nahlédnutím jedince do svého nitra, podvědomí. Často se tak děje prostřednictvím vody, pohledem do hluboké studně či studánky, ve které člověk vidí svůj odraz, jenž mu umožní vnímat se zevnitř. Podle Vladimíra Karfíka je užitá vertikálnost a horizontálnost znakem continuity světa.¹⁰⁴

Protnutím vertikální a horizontální osy je ustanoven střed světa. Zmiňovaný průsečík ztělesňuje Jarolímovo zabodnutí dřevěné hole do země: „Zabodl milou hůl doprostřed prostranství před královskými vraty.“¹⁰⁵ Podle Mircei Eliadeho tento akt odkazuje ke genezi světa, k ustanovení řádu uvnitř kosmického chaosu. Jedná se o rekapitulaci archetypálního činu, který je svým původem vlastní božským silám.¹⁰⁶ V pohádce *Král Kamenné srdce* je svět dokonce striktně rozdělen na čtvrtiny. Každá část přísluší vladaři jedné světové strany: „Jsem Západ. Odvěký Vládce jedné čtvrtiny světa“¹⁰⁷

Dalším důležitým bodem, v němž se střetávají obě osy a implikuje tak pomyslný střed světa, je hrad. „Jdi vzhůru k lesům, stoupej hloub a hloub do temné říše Vládce hor a lesů. Tam v samém srdci hvozdu stojí jeho hrad.“¹⁰⁸ Povětšinou tvoří výraznou dominantu v okolí, stejně jako hora. Je však produktem lidské činnosti, dějištěm mnoha historických i mytologických událostí. Hrad v sobě opět vertikálně propojuje podzemí a zemský povrch s oblohou, čímž je dosaženo prvotní mytické kompaktnosti, jednoty. Svými

¹⁰¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 62.

¹⁰² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 64.

¹⁰³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 170.

¹⁰⁴ KARFÍK, V. Stálost lidského osudu. *Literární noviny* 16, 1967, s. 5 [online]. Digitalizovaný archiv časopisů ÚČL AV ČR [cit. 2015-07-09]. Dostupné z:

<<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNII/16.1967/4/5.png>>.

¹⁰⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 53.

¹⁰⁶ ELIADE, M. *Posvátné a profánní*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 32–35.

¹⁰⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 102.

¹⁰⁸ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 163.

hradbami vytváří na horizontální úrovni obranný systém. Sklepení, kam bývají koncentrováni zločinci symbolizuje mytologické peklo, vysoká věž mířící k nebesům je opět vnímána jako spojnice s tajuplným a nekonečným vesmírem.

Věž je sídlem hvězdáře, který na základě rituálu navazuje spojení s kosmem, s magickou vyšší mocí. Tato činnost je v Šiktanových pohádkách vnímána s počátečním despektem, ovšem po prokázání jejich pozitiv je až sakrálně uctívána, protože „hvězdy jsou moudré ... Vědí všecko dřív.“¹⁰⁹ Pouze díky jejich poselství zachránil hvězdář život králi a vydobyl si tak své místo ve společnosti.

Dalším sakrálním místem je hřbitov. Je to místo, kde se setkávají živí lidé s dušemi zemřelých. Ačkoliv je v pohádkách několikrát zmíněn, nikdy není přímým dějištěm příběhu. Šiktanc ho společně s hladomornou užívá jako určitý druh výhrůžky, kam by mohla vést cesta fikčního hrdiny, kdyby se mu nepodařilo splnit vytyčený cíl.

Směřování do středu světa je v *Královských pohádkách* často realizováno prostřednictvím pouti, ovšem „cesta je to zlá a končí až kdes daleko, snad na prostředku světa...“¹¹⁰ Hrdina na ni na jejím počátku nebývá připraven, a to jak po materiální, tak i po psychické stránce. Vydává se vstříc nejistotě a nebezpečí. Neví, kudy se vydat, bloudí. Je sužován pocitem marnosti, protože „jeti bez cíle je stokrát těžší než jít celou věčnost pěšky.“¹¹¹ Smělost, sebedůvěra a vůle k akci je v Šiktancových pohádkách podstatnější než přesné informace o směru výpravy či znalost konkrétních možností vedoucích k dosažení cíle.

Průběh pouti je protkán komplikacemi a nejrůznějšími zkouškami hrdinova charakteru. Podle Hrušky je v pohádkách realizován tzv. iniciační model, kdy je fikční hrdina nucen vykonávat po určitou dobu jistou službu, která s jeho cílem cesty zdánlivě nesouvisí, učí jej však trpělivosti a na jejím konci hrdina dosahuje duchovního procitnutí.¹¹² Proto děda Plamínek zavřel Ondřeje v hájovně. Snažil se předejít jeho mladicky neuvážené reakci a poskytnout mu čas k nalezení konstruktivnějšího řešení. Relevantní je ovšem humanita. „Teprve projevený soucit, pozornost k druhému (člověku i zvířeti) udělí dlouhému bloudění i čekání správný směr.“¹¹³ Princ Tomáš opustil zámek a nezištně pomáhal starému hajnému na druhé straně jezera, aby u něj nakonec odhalil

¹⁰⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 28.

¹¹⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 26.

¹¹¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 52.

¹¹² HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 284.

¹¹³ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 284-285.

tajemství ozvěny. Stejně tak se Ondra slitoval nad starým, unaveným koněm a zapřáhl se vedle něj do vozu. Prošel tak připravenou zkouškou a byla mu poskytnuta pomoc.

Mytická pouť má často cyklický charakter. Hrdina se pohybuje v kruhu. Cíl, po kterém se vydal pátrat do vzdálených končin, posléze nalézá nedaleko své výchozí pozice. Musí však absolvovat drahnou pouť, aby došel vědomě či nevědomě k prozření skutečnosti a dosáhl, čeho si předsevzal. Protože se Ondrovi líbila komorná Barborka, musel splnit princeznám čtyři přání, absolvovat čtyři dlouhé cesty, aby tak prolomil zlou kletbu a král zrušil zákaz pořádání svatebního rituálu. Stejně tak prince Jarolíma vyslal král do světa, aby se stal moudrým, smělym a silným. On své královské vlastnosti demonstroval splněním tří úkolů až po návratu zpět domů, tedy do své výchozí pozice.

Samotné cesty nebývají snadné. Hrdina často bloudí, putuje tmavým lesem se ztíženou viditelností, naráží na bludné kameny a strže či se zaplétá do maliní, které mu brání v cestě vpřed. Jako by procházel bludištěm: „Nevěděl, kudy se vlastně dát – jet jen tak bez cíle bylo jak jezdit v kruhu.“¹¹⁴ Každý labyrint však ukrývá jádro, magický střed, kterého dosáhne pouze ten, jenž je toho hoden. „Ve skalách temněly obrovské propasti. A chodby bez konce. A mramorové sloje. Jindřich je prohlížel bdělýma očima. A čekal s napětím, kdy kůň se zastaví, neboť se šerilo a byli prostřed kamenného města.“¹¹⁵ Podle Mircei Eliadeho je složitý jeskynní systém místem kultu domorodé bohyně, probíhá zde proces iniciace i rituálního usmrcení.¹¹⁶ Princ Jindřich se ocitl ve sloji Královny jeskyň, kde byl nucen bojovat „na život a na smrt.“¹¹⁷ Krutá bitva přispěla k zrychlení procesu iniciace a z Jindřicha se během boje stal muž.

Je nutné poznamenat, že ne vždy je pouť chápána jako zkouška, překonávání překážek. Pro potulné muzikanty v pohádce *Král a tři čaroději* se stává běžnou součástí života, zdrojem finančních příjmů, neboť hrají od města k městu. V tomto případě je cesta vnímána pozitivně, poskytuje hudebníkům volnost a svobodu: „Ti tři se první loučili. Je prý jim na toulkách líp nežli na plesích.“¹¹⁸

Dalším důležitým mytickým motivem je kruh. Kruh je ztělesněním kosmu. Řadí se k jednomu z nejuniverzálnějších posvátných symbolů uznávaných v mnoha duchovních kulturách. Ve starověkém Řecku byl symbolem všech prvotních entit. Nemá konec ani

¹¹⁴ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 96.

¹¹⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 168.

¹¹⁶ ELIADE, M. *Mýty, sny a mystéria*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 146.

¹¹⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 172.

¹¹⁸ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 74.

začátek, symbolizuje věčnost, cykličnost – neustálý životní koloběh: narození – smrt; nádech – výdech; cirkulaci měsíců a ročních období.¹¹⁹

V pohádkách Karla Šiktance je vedle znaku věčnosti chápan jako určité vymezení v rámci volného prostoru. Nachází-li se jedinec vně, má ještě možnost se konfrontaci s ním vyvarovat. Takto činila řada cizinců, která se kruhem vyhnula¹²⁰ zemi, kde panoval král Kamenné srdce. Stojí-li ovšem uvnitř, v samotném centru, jen velmi obtížně se dostává ven. Je obklíčen. Pociťuje úzkost, až klaustrofobické pocity. Prince Jindřicha v jeskyni obstoupili černí rytíři: „Stanuli v půlkruhu po boku královny – v strnulém pozoru, vzpřímení, číhaví, jak by jen čekali na tiché znamení k nelitostnému skoku.“¹²¹ Aby byl půlkruh hermeneuticky uzavřen, připojily se k černým rytířům ještě bílé paní. Vznikl tedy celek, jednota černé a bílé; muže a ženy. Lze vyslovit předpoklad, že černobílý kruh protikladných sil, které se vzájemně doplňují a vytváří tak bázi celého vesmíru, koresponduje s pradávnu čínskou filozofií – principem jin a jang.

Podmínkou continuity světa je vztah muže a ženy, dvou relativně samostatných bytostí, které se spojí v partnerství a vytvoří nový celek – rodinu. Spojitost mezi oběma pohlavími není s ohledem na primární recipienty pohádek vykreslena nikterak sexuálně. Manželství má pro fikční hrdiny absolutní validitu. Mnohdy je velmi složité ho dosáhnout, proto je-li již uzavřeno, oddělení páru již není možné. Důraz je kladen na lásku, věrnost, oddanost a především stabilitu, neboť právě ona poskytuje člověku pocit jistoty, sounáležitosti a bezpečí v jinak chaotickém světě. Jedinec v páru navíc nepociťuje trýznivé pocity osamění: „A objal dívku, jako by ji přesvědčoval, že už není sama. Usmála se mírně po něm.“¹²²

Vztah muže a ženy je založen na hodnotách tradiční společnosti. Žena i muž zaujímají ve společném svazku předem dané funkce. Vladimír Propp došel k závěru, že jsou pohádky „spjaty s předtřídní, prvobytně pospolnou společností ve stádiu jejího přechodu od lovu k zemědělství.“¹²³ Pohádky toto společenské uspořádání nezachycují jako celek, přesto v nich přetrvává řada motivů, podle Proppa institucí (např. popisy exogamických svatebních rituálů nebo zachycení procesu iniciace).¹²⁴ Obě pohlaví by se

¹¹⁹ DIGITALIS, R. *Kruh*. Publikováno dne 6. 3. 2010. 2010 [online]. [cit. 2015-13-09]. Dostupné z: <<http://moje-kniha-stinu.blog.cz/1003/kruh>>.

¹²⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 91.

¹²¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 172.

¹²² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 155.

¹²³ ŠMAHELOVÁ, H. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989, s. 35.

¹²⁴ ŠMAHELOVÁ, H. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989, s. 35.

však zároveň měla vyrovnaně doplňovat. Určitá disproporce je patrná pouze v *Království Krasavic*, jež je limitováno genderem, protože je v něm „žen jen poskrovnu,“ ale především věkem a vzhledem obyvatel, neboť „na náš zámek smí jen ten, kdo je mladý! A kdo je pohledný!“¹²⁵ Tato nevyváženost vytváří hlavní dějovou zápletku pohádky.

Velmi zajímavé je v Šiktancových pohádkách zobrazení samotné ženy, podle některých autorů až „sakralizované.“¹²⁶ Básník nešetří neotřelými frázemi a přirovnáními při líčení ženské krásy. Často je obraz ženy spojován s bílou barvou, znamením čistoty a nevinnosti: „Byla jak na trávníčku sníh. Jak křišťálový svícen, který kdos čist'oulinec rozsvítil vysoko v nebesích nad lítostivou zemí.“¹²⁷ V těle ženy na základě citované sentence dochází ke spojení přírodních živlů s přirozenou lidskou existencí a nekonečností vesmíru. Opět tedy vzniká již výše zmiňovaná mytická integrita.

Z hrdinky ženského pohlaví velmi často vyzařuje světlo, které ostře kontrastuje s okolním potmělým prostředím. Žena je tak stavěna do centra pozornosti, neboť je jediným světlým bodem v prostoru. Král Orlík se hnal tmavými chodbami skalního bludiště, když „zahlédl dívčinu, spanilou jako obraz. Až oči bolely. Až se v něm na chvíli snad zastavilo srdce. Přitáhl uzdičku, div se kuň neškrtil. A žasl, zaskočen, co krásy na světě... byla jak z křišťálu! Jak z havraního stříbra!“¹²⁸ Jedná se o pozitivní životní energii, kterou ženy vyzařují a doslova k sobě vábí ostatní: „Princezna Korunka – jak by si svítila po chodbách na cestu. Kdekdo si přál ji potkat.“¹²⁹

Ženy jsou schopny světelnou zář nejen vysílat, ale též absorbovat. Jako by se čas od času potřebovaly samy nabít, načerpat životní energii, jejíž zdroj nacházejí v magickém kosmu. Zita „civěla přesmutně po zdech a po stropě, jak hledala by světlo. „Přines mi, Ondřejí, hvězdu, co nehasne. ‘ (...) „Ano! Ať rozsvítí se věčná tma nad tím mým teskným světem!“¹³⁰ Očividně se tedy jedná o obousměrný proces – proces přijímání a vydávání energie, který je v podstatě jednou z hlavních kvinesencí lidské existence.

Dalším stěžejním bodem, který nelze opomenout je oblast víry, kterou však v knize nelze ztotožňovat s konkrétním náboženstvím. I když odkazy křesťanství jsou v textu patrné: od zvolání typu „Probohasvatého! Páníčkovnebíčku! Propánajáníčka! Ježíšku na křížku!“ až po situace, kdy se postavy žehnají křížem, slibují si věrnost na život a na smrt,

¹²⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 140.

¹²⁶ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 284.

¹²⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 73.

¹²⁸ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 7.

¹²⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 26.

¹³⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 100.

nosí na krku křížek po mamince, poklekají k modlitbě, aniž by však jejich prosby byly adresovány přímo Bohu. Král Orlík se modlí k Pánu hor a skal. Doubravka „poklekla ke křížku a dlouze plakala a tiše modlila se. Snad ji svět vyslyšel.“¹³¹ Užitý obrat „hromování bohů“¹³² v plurálu křesťanskou boží jedinečnost přímo popírá stejně tak, jako když Hromnička mluví o smrti: „A není nikoho, kdo by byl mocnější na celém božím světě!“¹³³ Šiktanc tak zcela vědomě kombinuje paganismus s křesťanstvím. Podle Hrušky „je to spíše síla čehosi děděného, jakéhosi důležitého lidského kódu, síla přítomného lidského společenství, síla skrytých přírodních zákonitostí, dějinných souvislostí...“¹³⁴

Nicméně jednotícím prvkem téměř všech Šiktancových pohádek je pokora, respekt před blíže nespecifikovanou vyšší mocí, ke kterému se povětšinou dospívá prostřednictvím pádu. Hrdina udělá chybu, kterou si musí přiznat a pokusit se jí napravit i za cenu pokoření: „Král shodil roucho. A vzal první kámen a bosý vstoupil do mělčiny řeky. (...) Král zvrhl kámen k písčitému břehu a klekl v proudu, aby přidal další.“¹³⁵ Nahý a bosý vládce na kolenou a v blátě se podvolil starému slepci a řece, dosáhl pomyslného dna. Smeknutí klobouku, úklona, pokleknutí, sepětí rukou, projevení lítosti či slzy jsou gesta respektu a odevzdanosti, jsou-li upřímné, dokážou hrdinu v pohádce mentálně posunout na vyšší stupeň lidského bytí. Ve filosofii je tento proces nazýván hermeneutickým kruhem.

Onu zmiňovanou vyšší moc spoluutvářejí také přírodní živly. Země, místo, kde se střetává přírodní s lidským, a její schopnost plodnosti je chápána jako element mytické geneze. Ze zemské materie všechno pochází a též se do ní navrácí. Země je analogií ženy, matky, jež zrodí život, má-li k tomu příhodné podmínky, dostatečnou péči. „Neb země, která doposud nám matkou, stane se brzy – zanedbaná – nevlídnou macechou, nenajdem-li si pro trvalý boj dost času na ni, jak jí právem patří!“¹³⁶ Z této teze vyplývá mimo jiné též Šiktancův antimilitaristický postoj.

Druhým životodárným přírodním živlem je voda, která překonává vertikální dimenzi mezi nebem a zemí: „Z bledé oblohy kapička po kapce, začal se řínout vytrvalý déšť, teplounký, stříbrný, jak by kdo napínal od země po nebe hedvábná lana!“¹³⁷ Hedvábné lano asociuje provaz, po kterém by šlo vyšplhat a dosáhnout oblohy.

¹³¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 128.

¹³² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 85.

¹³³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 18.

¹³⁴ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 274.

¹³⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 89.

¹³⁶ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 77.

¹³⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 107.

Šiktanc užívá všech vodních skupenství: „Čeká nás čtvero lijavců. A čtvero sněžení. A čtvero bití krup – v kterých se nad zemí pekelní čerti s babcemi žení!“¹³⁸ Voda v pohádkách plní střídavě pozitivní i negativní funkce. V podobě lázně má očištnou schopnost: „Přitáhl z venku kád’ a milou královnu postrčil k vodičce... a myl ji...myl a myl... až voda veškerá byla jak boží duha.“¹³⁹ Koupel symbolizuje návrat k arché, k původní čistotě, ke stavu, kdy na světě neexistovala lež ani klam. Malíř musel důkladně umýt královnu, aby spatřil její pravou tvář.

Opakem je mytologické zobrazení potopy, jakožto zkázy světa, božího trestu za nevyšlyšené varování. „Strašlivá voda, chtivá, chamtivá, cpala se ze břehů a lehce trhala stromky i trníčko – i plaňkoví, i hlínu. Byla samý vír. Špinavě šplíchala po bledém okolí“¹⁴⁰ a demonstrovala tak svou moc a sílu, jež vyvrcholila ztrátou lidského života.

Ničivá masa vody v díle Karla Šiktance ostře kontrastuje s drobnou slzou, která má však obrovskou moc, neboť je podle Petra Hrušky samotným symbolem lidskosti.¹⁴¹ Slzy jsou lidským produktem, mají možnost spoluúčasti na metamorfózách skutečnosti. Sebevědomý král, podle kterého byly slzy pouze „pro smůlu – rmutlivá vodička“,¹⁴² pochopil jejich význam až se smrtí vlastní ženy, kdy jejich „lidská síla“ přebyla i účinky zázračné živé vody a manželku oživila.

Podle Vladimíra Proppa utvářejí pohádkový syžet elementy související s iniciací (převzetí vlády, odchody z domova, úmrtí a následné zmrtvýchvstání) a imaginativní představy člověka o smrti (únosy princezen, zázračná narození, daleké poutě, zákazy a omezení všeho druhu), přičemž se obě tyto sféry vzájemně prostupují. Jejich kompozicí však vzniká základní dějová linie kouzelných pohádek a některých bájí.

Distinktivní rozdíl mezi pohádkou a mýtem spatřuje Propp v hlavních funkcích obou žánrů. Zatímco mýtus byl součástí víry, určitého ideologického programu, byl sakrální povahy, tabu, měla pohádka funkci ryze tvůrčí a zábavnou. „Teprve když s proměnami ve společenské struktuře začal zanikat obřad, vytrácela se i magická funkce mytického vyprávění. Tabuizace pozbyla smyslu a příběh mohl začít žít svým vlastním životem.“¹⁴³ V tom okamžiku se podle Proppa zrodila pohádka.

¹³⁸ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 26.

¹³⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 159.

¹⁴⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 81.

¹⁴¹ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 290.

¹⁴² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 14.

¹⁴³ ŠMAHELOVÁ, H. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989, s. 37.

4 KRÁLOVSKÉ POHÁDKY VERSUS POHÁDKY BRATŘÍ GRIMMŮ

První sbírka lidových pohádek na evropském území pochází z Německa. Byla jí kniha Jacoba a Wilhelma Grimmových *Kinder- und Hausmärchen*.¹⁴⁴ Jejich cílem bylo získat autentické podání pohádek – ideálně zachytit původní verzi pohádky přímo z úst vypravěče. První svazek byl vydán v roce 1812, druhý o tři roky později. Grimmové na svém díle dále pracovali až do roku 1850, kdy vyšla definitivní verze obou svazků.

V souladu s cílem této práce se následující kapitola zaměří na komparaci pohádek bratří Grimmů, současně hlavních zástupců mytologické teorie vzniku pohádek, a *Královských pohádek* Karla Šiktance. Autorka diplomové práce pracovala s přímým překladem německy psaného originálu *Kinder- und Hausmärchen* s českým názvem *Pohádky* od překladatelky Jitky Fučíkové z roku 1988. Pro potřeby diplomové práce byly vybrány čtyři konkrétní pohádky: Sněhurka, Šípková Růženka, Popelka a Pištivrátek. Kritériem výběru byla jejich příslušnost ke kouzelným pohádkám.

4.1 Úvodní a závěrečné části

Ličková uvádí, že „k významově nejexponovanějším místům literárního textu patří začátek a konec.“¹⁴⁵ Proto se tato kapitola zaměří právě na charakteristiku a srovnání úvodních a závěrečných částí *Královských pohádek* a vybraných pohádek bratří Grimmů.

4.1.1 Úvodní části

Začátek bývá pro pohádky obecně charakteristický, neboť se v něm zpravidla hojně vyskytují ustálená spojení jako například: Bylo nebylo; Žil byl jeden... Cílem těchto formulí je striktně diverzifikovat fikční pohádkový svět od toho skutečného.

Karel Šiktanc v *Královských pohádkách* využívá hned tři typy úvodů. První operuje s vágním časoprostorovým upevněním. „Byla země, byla samá voda. Řeky a rybníky, tůň a jezera – jako by si tu tichá krajina byla kdys dávno vyplakala oči.“¹⁴⁶ Eventuálně může ve zkratce charakterizovat hlavního hrdinu. „Byl jeden král, byl mladičký, však v dravosti a smělé hře stačil mu jenom na nebesích orel. Snad proto nejbližší mu Orlík říkali – jiného

¹⁴⁴ ŠMAHELOVÁ, H. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989, s. 13.

¹⁴⁵ LIČKOVÁ, R. Vypravěčská strategie *Královských pohádek*. In *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 102.

¹⁴⁶ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 121.

jména po rodičích neměl.¹⁴⁷ Stejný druh zahájení se vyskytuje ve všech čtyřech zvolených pohádkách bratří Grimmů: „Byl jednou jeden mlynář, v kapse mu svítilo, ale měl krásnou dceru.“¹⁴⁸ nebo „Dávno tomu, byli žili král a královna a nebylo dne, aby si neposteskli (...).“¹⁴⁹

Druhý typ odkazuje na původní orální podobu lidových pohádek. Neboť akcentuje osobu vypravěče, která se pokouší navázat s recipienty kontakt, oslovuje je, klade otázky. Snaží se vtáhnout čtenáře do děje. „Kdo nebojíš se nečasů a plískanic a slot... pojď za mnou. Čeká nás čtvero lijavců. A čtvero sněžení. A čtvero bití krup – v kterých se nad zemí pekelní čerti s babcemi žení!“¹⁵⁰

Poslední typ, který je v *Královských pohádkách* užit, bez zdlouhavých úvodů vede recipienta takříkajíc in medias res, do centra konkrétního dění, kde je již nastolená aktivita protagonisty nebo místo a čas děje. „Bylo modro, bylo bílo. Jaká radost šlapat světem... lesy v zádech, řeky v boku... cesty jako by samy pobízely pocestného ke spěchu. Šel už dlouho.“¹⁵¹ Pohádka *O králi Jasnozřivém a slepci převozníku* začíná slovy: „Bylo už dávno po poledni. Ale po všem království zvonily v jednom kuse zvony – klinkaly drobounce v dřevěných zvonících i hřměly slavnostně na věžích kostelů – takže se ptáci plaše rozlétali a v hejnech usedali do polí a strání.“¹⁵² Narativní počátek není pro pohádkový žánr obvyklý.¹⁵³ Vysledovat jej lze častěji například u románů. Což vede k vyslovení domněnky, zda se tímto Šiktanc nepokouší záměrně sblížit hranice mezi dvěma světy – fikčním a tím skutečným.

4.1.2 Závěrečné části

Stejně jako počátky pohádek, je neméně zajímavé sledovat také jejich závěry. I když pro jejich rozmanitost je klasifikace poněkud obtížnější. Nicméně vždy v nich vítězí dobro nad zlou mocí.

První a největší skupinu tvoří konce, které plynule a kladně uzavírají dějovou linku příběhu. Z hlediska rozsahu nejsou výrazné. Zpravidla zdůrazňují šťastný život protagonistů, případně vytvářejí můstek mezi fikcí a realitou (Zazvonil zvonec a pohádky

¹⁴⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 7.

¹⁴⁸ GRIMM, J. L. K. – GRIMM, W. K. *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988, s. 93.

¹⁴⁹ GRIMM, J. L. K. – GRIMM, W. K. *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988, s. 84.

¹⁵⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 26.

¹⁵¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 139.

¹⁵² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 75.

¹⁵³ LIČKOVÁ, R. Vypravěčská strategie Královských pohádek. In *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 102.

je konec). Text je v celé své délce v préteritu a er-formě. „Něžně se objali. A hvězdář zapomněl na strasti vezdejší... i na hvězdy, co právě vycházely v nebi. Dvě z nich tam při sobě laskavě zářily jako dvě lidské oči.“¹⁵⁴ Tohoto typu ukončení hojně využívali taktéž bratři Grimmové: „Král se vzbudil i královna a všichni dvořané, a vyjevenýma očima na sebe hleděli. (...) A slavila se slavná svatba prince s Růženkou; žili vesele až do smrti.“¹⁵⁵

Druhý typ je prvním podobný. Také příběh uzavírá, zpravidla je delší. Liší se však v aktualizačním přechodu od préterita k přítomnosti v úplném závěru pohádky.

„Král hrnul kámen...“

Kdopak ví – snad lepší dodnes ten svůj kousek hráze, aby si město bylo vždycky jisté a jeho děti mohly v klidu dřímát... i když se voda, dravá, hrne z břehů.

Jedno však jisté: království jen vzkvétá – v lukách a v polích zraje len a zrní – v teploučkých pecích zlátne dobrý chleba. Jen děti sem tam pootevrou sklepy a divně hledí v zelenavé přítomnosti... Leží tam štít a zrezivělé meče.“¹⁵⁶

V třetím typu konce dominuje vypravěč, jehož řeč přechází z er-formy do ich-formy a též z préterita do přítomnosti. Podobně jako tomu bylo v druhém typu výše uvedené klasifikace úvodních částí. Lze tak mluvit o Stanzelově personalizaci autorského vyprávění, které vsugerovává recipientovi pocit vypravěčovy bezprostřední přítomnosti ve fikčním světě.¹⁵⁷ Vypravěč je osobně angažován, jeho pohled na věc je do jisté míry subjektivní.

„A bylo po slávě. (...)“

Nevím.

Jen sem tam po nocích zaslechnu temný křik – zní to jak bití na buben. Jak jarní pohřmívání.

„Co je to?“ zvídám v okolí. A staří lidé šeptají mi s úsměvem, že kdesi v zemi jezerní prý jeden vězeň věčně přivolává ozvěnu.

Že by tak vyváděl sám kníže z Nebesníže?“¹⁵⁸

Pro úplnost je třeba dodat, že v pohádkách bratří Grimmů naopak silně převažuje autorská vyprávěcí situace s vnější perspektivou.¹⁵⁹ Vypravěč je umístěn mimo svět postav, bývá vševědoucí.

¹⁵⁴ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994s. 40.

¹⁵⁵ GRIMM, J. L. K. – GRIMM, W. K. *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988, s. 86

¹⁵⁶ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 90.

¹⁵⁷ STANZEL, F. K. *Teorie vyprávění*. Praha: Odeon, 1988, s. 65-66.

¹⁵⁸ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 138.

¹⁵⁹ STANZEL, F. K. *Teorie vyprávění*. Praha: Odeon, 1988, s. 65-66.

Je nutno zdůraznit, že tyto klasifikace slouží pouze pro zjednodušení a lepší orientaci v dané problematice. Tudíž nelze každou úvodní či závěrečnou část pohádky jednoznačně přiřadit k jednomu jedinému typu. Jednotlivé druhy lze též kombinovat. Jako příklad je možné uvést Šiktancovu pohádku *Král Kamenné srdce*, ve které dochází nejen ke kombinaci dvou typů v počátku –

„Jsou země hojnosti – a země prázdných mís. A jsou i králové se srdcem na dlani – a jsou i králové se srdcem jako kámen.

Poslyšte pohádku o jednom takovém...“¹⁶⁰ – ale společně s velmi obdobným závěrem vytváří začátek a konec pevný rámec celého příběhu, přičemž závěr de facto verifikuje teze vyřčené v úvodu pohádky:

„Ano.

Jsou země hojnosti – a země prázdných mís. A jsou i králové se srdcem na dlani – a jsou i králové se srdcem jako kámen.

Někdy to upřímné po čase zkamení.

Někdy to kamenné po čase zhedvábní.

Záleží na lidech, co nablízku jim žijí.“¹⁶¹

4.2 Kouzelné předměty a nadpřirozené bytosti

Kouzelné předměty i nadpřirozené bytosti k pohádkám patří. Cílem této kapitoly je analyzovat způsob jejich užití v pohádkách Karla Šiktance ve srovnání s klasickými pohádkami bratří Grimmů.

I když je užití kouzelných předmětů či výskyt nadpřirozených postav jeden z distinktivních rysů pohádkového žánru, vystačil si Karel Šiktanc v některých svých textech, na rozdíl od pohádek bratří Grimmů, i bez nich. Podle Miroslava Chocholatého je toto „pouze zdůrazněním skutečnosti, že volba dobra nebo zla je výhradně v rukou člověka.“¹⁶² Ačkoliv se Artuš, kníže z Nebesníže z pohádky *Král ozvěny* zpočátku jeví jako čaroděj, který je vládcem ozvěny, je v závěru jeho trik odhalen a logicky zdůvodněn. Slavný kníže je označen za podvodníka a odveden do vězení. Podobně se podaří zvítězit nad kejklířem i chytrému astrologovi z pohádky *Král, kejklíř a hvězdář*, který v rámci

¹⁶⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 91.

¹⁶¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 120.

¹⁶² CHOCHOLATÝ, M. Ve znamení mytologizující obraznosti (Nad autorskými pohádkami Karla Šiktance). In *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 210.

svého povolání dokáže pohledem na noční oblohu předpovídat budoucnost, a bez pomoci čar a kouzel zachrání život králi a zaslouží si tak ruku krásné princezny. Přestože se v těchto pohádkách kouzla ani čáry nevyskytují, není nutno tuto situaci vnímat jako handicap. Romana Ličková ve své studii upozorňuje, že „klasická kouzelnost je organicky nahrazena zázračností lidské lásky a přátelství, schopností obětovat se a pomoci.“¹⁶³

Druhou skupinu tvoří pohádky, v kterých se nadpřirozené bytosti a kouzelné předměty vyskytují, ovšem v minimální koncentraci. Z pohádek bratří Grimmů je možné do této skupiny zařadit například *Šipkovou Růženku*, jejíž fabuli výrazně ovlivnila návštěva třinácti kouzelných sudiček a následná krutá kletba, kterou na poslední chvíli alespoň zmírnila poslední sudička: „Ale nebude to pravá smrt, jen hluboký stoletý spánek, do něhož princezna upadne, a za sto let opět procitne.“¹⁶⁴ Otázkou tedy zůstává, zda Růžence k probuzení dopomohl polibek statečného zachránce, nebo byl princ, šťastlivec, pouze ve správnou chvíli na správném místě?

V rámci *Královských pohádek* sem určitě patří pohádka *Král a tři čaroději*, v které sehrál důležitou roli kouzelný hrášek ze šibeničního vrchu: „Řekl bych, že ten hrách má čarodějnou moc! My tři jsme, bráškové – nebeodpušťohlerouhání – neviditelní!“¹⁶⁵ Kouzelnou moc v tomto případě neutralizoval jediný lok vína. Prostřednictvím tohoto kouzla přiměli obyčejní muzikanti krále, aby svolil ke sňatku své dcery.

Nejpočetnější skupinu tvoří pohádky, v nichž je kouzelná moc soustředěna do nadpřirozené bytosti, případně nejrůznějších kouzelných předmětů. Čtenáři se tak setkávají například s kosou, svící či závojem, které jsou nositelem smrti v pohádce *O králi, který nikdy neplakal* a s mnoha dalšími instrumenty v následujících pohádkách.¹⁶⁶

Také bratři Grimmové s kouzelnými předměty operují. Lze připomenout například pravdomluvné kouzelné zrcadlo ze *Sněhurky*, s nímž vedla diskuze krutá královna. Motiv zrcadla se objevil též v jedné z Šiktancových prozaických pohádek. Figurovalo zde jako zkouška Ondrova charakteru, neboť jej měl mladík seskládat z jednotlivých střípků: „A honem sbíral z kameníčka střípek po střípku a skládal po kouskách blyskotný obraz dne, v kterém se slunce – trochu rozbité – zase už zlatě smálo. Dalo to starostí víc, než by

¹⁶³ LIČKOVÁ, R. Vypravěčská strategie Královských pohádek. In *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 109.

¹⁶⁴ GRIMM, J. L. K. – GRIMM, W. K. *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988, s. 84.

¹⁶⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 63.

¹⁶⁶ Podrobněji viz kapitola Prvky mýtu v Královských pohádkách.

pomyslel. Tu chyběl čtvereček – tu úlomek jak vlas. Rovnal je ... Sunul sem a tam...¹⁶⁷ Složené zrcadlo pak posloužilo Ondrovi ku pomoci, protože dokázalo vyvolat déšť.

Šiktancovy nadpřirozené bytosti mají ve srovnání s nadpřirozenými postavami v pohádkách bratří Grimmů zcela jiný rozměr, i když též nepodléhají světské logice (nestárnou, dokážou měnit podobu, mají obrovskou sílu a zvučný hlas).¹⁶⁸ Skřítek Pištivrátek se v životě mlynářovy dcery objevil z vlastní iniciativy, nikdo ho nevolal, ani neprosil o pomoc, pomáhal budoucí královně zcela ve vlastním zájmu, neboť v budoucnu toužil získat její dítě. Sněhurčina nevlastní matka byla od samého začátku pyšná a zlá čarodějnice, což se ani v průběhu děje nijak nezměnilo. Vlivem žárlivosti a závisti „vyrobila pomocí jedů otrávené jablko.“¹⁶⁹

Oproti tomu se Šiktancovy nadpřirozené postavy podstatně liší, neboť žádná z nich není zcela záporná.¹⁷⁰ Do života lidí nevstupují z vlastního zájmu. Naopak. Jejich zásah je vždy iniciován ze strany člověka – jeho chováním, jednáním či případným pochybením. A cílem tohoto vstupu je aktivizace jedince, u něhož se předpokládá, že by se mu mohlo podařit navrátit původní řád. Přesně takovými zástupci byli vládci čtyř světových stran v pohádce *Král Kamenné srdce*: Sever, Jih, Východ, Západ. Pán skal též netestoval Orlika z vlastní iniciativy, nýbrž proto, že Orlik narušil jeho teritorium a požádal o ruku jeho dceru Hromničku. Proto si musel vladař ověřit ženichovy vlastnosti. Úplně negativní povahu neměla ani královna Černá růže, přestože držela zakleté zajatkyně, v závěru chtěla statečného malíře alespoň obdarovat velikým měšcem plným peněz.

Dalším diferenčním rysem je uchopení kouzla a zázraku. Zatímco u Grimmových pohádek jednoznačně převládá kouzelná moc, kdy skřítek Pištivrátek dokáže přist ze slámy zlaté nitě, celé království usne na sto let či královna umí vyčarovat otrávený hřebínek, vyskytují se v Šiktancových pohádkách s podobnou funkcí spíše blíže nespecifikované zázraky, i když Šiktanc ústy smutného krále podotýká, že „zázraků na světě míň nežli v ohni vody,¹⁷¹ v *Královských pohádkách* jich lze vysledovat paradoxně více nežli kouzel. Se zázrakem se setkává například Orlik a Hromnička, když se před nimi rozestupují skály nebo tři potulní muzikanti, kteří okusí hrách neviditelnosti z šibeničního vršku. Velmi emotivní div nastal v pohádce *O králi Jasnozřivém a slepci převozníku*, když král přiznal

¹⁶⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 107.

¹⁶⁸ Viz například hlas a síla Pána skal či několik podob Severu, Východu, Jihu a Západu.

¹⁶⁹ GRIMM, J. L. K. – GRIMM, W. K. *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988, s. 90.

¹⁷⁰ Srov. LIČKOVÁ, R. Vypravěčská strategie Královských pohádek. In *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 108-109.

¹⁷¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 147.

své pochybení a pokořil se před starým převozníkem a rozbouřenou řekou: „Tichounká, před ním ustoupila o krok. Král zvrhl kámen k písčitému břehu a klekl v proudu, aby přidal další. A stal se zázrak! V náruči starce hnul se mrtvý chlapec (...)“¹⁷²

Ačkoliv se Šiktanc v pohádkách nadpřirozeným bytostem a kouzelným předmětům přímo nevyhýbá, akcentuje především moc člověka a jeho lidskost. Ta je v konečné fázi mnohem spolehlivější a účinnější než všechna kouzla a zázraky. Tato skutečnost je doložena hned v první pohádce – *O králi, který nikdy neplakal*. Král, zdrcený smrtí milované ženy, sice podstoupil dlouhou a nejistou cestu, svedl urputný boj a podařilo se mu nakonec získat kouzelnou živou vodu, což by v klasické lidové pohádce již znamenalo jisté vítězství, Šiktanc příběh však rozvádí a aktualizuje o situaci, kdy ani její kouzelná moc neúčinkuje.

„Král navracel se pěšky sedm dlouhých dní.

A když poklekl u mrtvé královny a čelo pokropil, a oči, tvář i rty... nastalo ticho, že bys slyšel snít, kdyby šel šepem po královském dvoře.

Nic.

Nestalo se nic.“¹⁷³

Až když „trysklo mu najednou z očí pár marných slz, jež zlehka skanuly na královninu líci.

Ach, hvězdy na nebi!

Ach, chvíle zázraků!

Královna Hromnička se hebce pohnula (...),“¹⁷⁴ neboť slzy jsou pro Šiktance jasným symbolem humanity, které si autor cení více než velkolepých čar a kouzel. Tudíž se de facto sám král stal pro tu chvíli čarodějem, když konečně dokázal popustit uzdu svým emocím a citům. Přiznal, že i statečný a mocný vladař je v konečné fázi též člověkem.

4.3 Postavy

Jak už bylo naznačeno v úvodu této práce, již pouhý název knihy determinuje sociální prostředí, ve kterém se pohádky odehrávají. A prostředí zase charakterizuje postavy, které v něm žijí. Všech devět *Královských pohádek* tedy akcentuje vyšší společenskou vrstvu. V centru stojí královský dvůr a jeho obyvatelé. Ličková dokonce směle tvrdí: „Všechny pohádky souboru se odehrávají právě a jedině na královských dvorech, v královských rodinách, hrdiny, kteří zde překonávají překážky a dokazují svou

¹⁷² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 89.

¹⁷³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 22.

¹⁷⁴ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, 24.

odvahu rekovnými činy, jsou právě a jedinečně princové a králové, dívky, které zde touží po velké lásce, jsou právě a jedinečně princezny.¹⁷⁵ S touto tezí je však nutné polemizovat. Ve srovnání s některými lidovými pohádkami¹⁷⁶ pocházejí sice protagonisté *Královských pohádek* mnohem častěji z urozeného rodu, není to však pravidlem. Pro ilustraci lze připomenout například lásku obyčejného lesníka Ondřeje a komorné Barborky v pohádce *Král Kamenné srdce*. Jediným dějištěm příběhu také není vždy pouze hrad či zámek. Hlavní postavy podnikají často daleké poutě. Viz například potulné muzikanty z pohádky *Král a tři čaroději*. Nejblíže k ucelenému místu celého děje má pohádka *Král, kejklíř a hvězdář*, ovšem i tam je uzavřená a bezpečná hradní linie porušena v okamžiku, když zbrojnoši vedou proradného kejklíře ke skalám za královské město. Mimo hrad příznačně dochází k osudovému selhání.

Naopak v názvech jednotlivých pohádek se drží Šiktanc striktního a jednotného principu. Vždy se v nich totiž objevuje termín království, král nebo královna. Tituly jsou ve srovnání s vybranými pohádkami bratří Grimmů (např. *Pišťivrátek*, *Popelka*, *Sněhurka*) vždy víceslovné. Některé charakterizují hlavního hrdinu (*O králi, který nikdy neplakal*, *Král Kamenné srdce*,...) Další tvoří podle studie Romany Ličkové pravidelný a rytmicky uzavřený celek, jemuž je podřízen též slovosled daného názvu. Jako příklad uvádí *Království krasavic* či *O králi Jasnözřívém a slepci převozníku*.¹⁷⁷

Pozornost zasluhuje také pohádka *Královna jménem Magnolia*. Již v názvu Šiktanc zdůrazňuje její křestní jméno. Až z textu se však čtenář dozví, že se nejedná o konkrétní osobu, nýbrž jde o tzv. kryptonym,¹⁷⁸ jenž je zkompletován z prvních písmen křestních jmen královských dcer – Magdy, Nory, Libuše a Anny.

Ve srovnání s pohádkami bratří Grimmů (např. *Popelka*, *Pišťivrátek*) jsou hlavními hrdiny Šiktancových pohádek téměř výhradně muži, často s urozeným původem. A právě oni si podle Miroslava Chocholatého „zakládají na tradičních ctnostech, jež jim splývají s odvahou v boji, absencí strachu či schopností skrývat jakékoliv vnější projevy bolesti nebo smutku.“¹⁷⁹ Bohužel v mnoha případech však dochází k transformaci těchto ctností v příznačné neřesti, které ve svém důsledku ztrestají nejen samotného vladaře, nýbrž i celé

¹⁷⁵ LIČKOVÁ, R. Vypravěčská strategie Královských pohádek. In *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 105.

¹⁷⁶ Viz například mlynářova dcera v pohádce *Pišťivrátek* nebo *Popelka*.

¹⁷⁷ LIČKOVÁ, R. Vypravěčská strategie Královských pohádek. In *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 105.

¹⁷⁸ Karel Šiktanc má hádanky a rébusy velmi rád. Viz 1. kapitola.

¹⁷⁹ CHOCHOLATÝ, M. Ve znamení mytologizující obraznosti (Nad autorskými pohádkami Karla Šiktance). In *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 212.

království. Tak tomu bylo například v pohádce *Král Kamenné srdce*. Prokletím králových dcer byl za svou bezcitnost potrestán nejen samotný panovník, ale prostřednictvím jeho pošetilého příkazu byla ohrožena existence celého království. „Vždyť žádná nevěsta – která má tolik let, co dcery královské – nesmí se nikdy vdát! A nesmí děti mít!“¹⁸⁰

V této souvislosti je důležité zmínit užití velmi trefných příznakových jmen. Čtenáři se tak setkávají s králem Držgrešličkou, Řehořem Vlídým nebo například králem Kamenné srdce. Ten „jako by se žalem celý zatvrdil, je denně krutější na všechny nablízku. Soudí. A týrá zem. A plní vězení. Ne darmo po léta ho lidi v království, kde takto panuje, zvou: Král Kamenné srdce.“¹⁸¹ Šiktanc při deskripci jednotlivých postav používal přímou i nepřímou charakteristiku.

Trest zpravidla není definitivní, nutným předpokladem jeho anulace je uznání pochybení, viny. Tuto situaci lze nalézt v různých modifikacích také v lidových pohádkách. Protože si Popelčín otec uvědomil, jak špatně se k ní macecha zachovala, dodal si kuráže a ve jménu jejího štěstí a svého špatného svědomí otevřeně princovi přiznal, že má ještě jednu dceru.

Zvláštností pohádek Karla Šiktance je, že než si král chybu sám přizná, mnohdy ho předejde obyčejný člověk z řad jeho poddaných. Vzpomenout lze na statečného a vytrvalého hvězdáře, který zachránil život králi, králevice Tomáše, který odhalil trik s ozvěnou či tři obyčejné muzikanty, kteří přesvědčili krále, aby svolil k sňatku své dcery. Zatímco ti první dva, byli motivováni láskou, muzikanti tak učinili bezděčně, zkrátka jen proto, že to považovali za správnou věc, dobrý skutek. Chocholátý akcentuje, že u Šiktance „vítězství dobra přichází skrze člověka.“¹⁸² Obzvláště dobře patrné je to v pohádce *Království krasavic*, kde starý malíř, jehož jediným motivem je touha po světské spravedlnosti, vysvobodí tři princezny, nežádá žádnou odměnu ani trest, a ještě samotnou královnu poučuje.

Další důležitá kategorie v souvislosti s postavami je jejich věk. Ve všech čtyřech zvolených pohádkách bratří Grimmů vystupují jako protagonisté mladí lidé. Například Růžence bylo pouhých patnáct let, když upadla do hlubokého spánku.¹⁸³ Je to zcela logické, protože ve většině pohádek stojí v centru pozornosti láska a s tím spojené hledání

¹⁸⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 92.

¹⁸¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 92.

¹⁸² CHOCHOLATÝ, M. Ve znamení mytologizující obraznosti (Nad autorskými pohádkami Karla Šiktance). In *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 213.

¹⁸³ Srov. GRIMM, J. L. K. – GRIMM, W. K. *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988, s. 84.

životního partnera. Také Šiktancovi hrdinové se nacházejí povětšinou v období dospívání, ve věku, kdy se z dívky stává žena a z chlapce muž. Také jeho pohádky směřují k oslavám svatebního rituálu. Zatímco však u bratří Grimmů dochází k realizaci svatby ve čtyřech pohádkách ze čtyř, zakomponoval Šiktanc svatební rituál otevřeně do příběhů pouze ve dvou případech z devíti. Král Orlík a Hromnička slavili svatbu dokonce dvakrát, jednu opravdovou a druhou, když Hromnička ožila. Druhým manželským párem se stala princezna Světluška a lesník Petr z pohádky *Král a tři čaroději*.

Ovšem i v kategorii věku vykazuje tvorba Karla Šiktance určité zvláštnosti. Ne vždy je totiž jeho hlavní hrdina bezpodmínečně mladý, krásný a perspektivní jedinec. V pohádce *Království krasavic* bylo dokonce podmínkou, že princezny může vysvobodit pouze starý člověk, jenž byl společně se starou královnou hlavním protagonistou celého příběhu. „Ty tři nikdo nezachrání! Muselo by cos je zděsit... Museli by potkat starce. Nebo bábu poběhlíci! ... ale ty já pro jistotu ženu ze bran k čertu!“ volala a smích jí z hrdla tryskal jako divý.¹⁸⁴ Starý a navíc slepý byl též moudrý převozník v pohádce *O králi Jasnozřivém a slepci převozníku*.

Šiktanc se nebrání ani tvorbě dichotomických párů, v nichž kombinuje vždy faktor mládí a stáří dohromady. Přičemž je třeba zdůraznit, že se nejedná o absolutní kontrast, ale spíše o jakousi symbiózu, výhodné soužití pro obě strany. Takovou dvojici tvořili například sirotek Ondra a děda Plamínek v *Králi Kamenné srdce* nebo králevic Tomáš se starým hajným z druhé strany jezera v *Králi ozvěny*. Tomáš vypomohl s prací v lese a na oplátku mu bylo umožněno odhalit knížete jako podvodníka. Ličková k této problematice dodává: „Obojí má své klady i zápory, oba protipóly se mohou vzájemně obohacovat, mají si co dát a co nabídnout. Při oboustranné úctě a respektu může vzniknout harmonická sounáležitost zkušeného, zralého stáří a odvážného, zrajícího mládí.“¹⁸⁵

Pakliže dosud nebyla řeč o opravdovém kontrastu souvisejícím s věkem, je třeba to napravit, protože i ten je v textu přítomen a nese vlastní význam. V pohádce *O králi, který nikdy neplakal*, jde králi za družičku neznámá stařenka. Což je velmi neobvyklé. V běžném životě je funkce družičky totiž výsadou dětí, maximálně mladých dívek. Sama babička krále od tohoto činu zrazovala: „Měj rozum, panáčku. Báby se jenom pletou... Taková družička ti nepřinese štěstí!“¹⁸⁶ Zde Šiktanc naráží na často rozšiřovaný názor, že staří

¹⁸⁴ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 158.

¹⁸⁵ LIČKOVÁ, R. Vypravěčská strategie Královských pohádek. In *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 107.

¹⁸⁶ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 14.

lidé již nejsou pro společnost užiteční. Orlíkovi se ale volba družičky vyplatila, babička ho podpořila v jeho nejtěžším životním období. Mylný názor byl tudíž vyvrácen. Stejně tak se za staré lidi postavil statečný malíř, taktéž v letech, v pohádce *Království krasavic*, kde bylo kontrastní rozložení mezi stářím a mládím dokonce jedním z hlavních motivů celého příběhu: „Jako by stáří byla pohana!“ vykřikl starý muž. A tichým palácem znělo to velebně jak rozbouřený les. Jak tisíciletá kletba.¹⁸⁷

Nejmarkantnějším rozdílem mezi Šiktancovými postavami a protagonisty pohádek bratří Grimmů je bezesporu jejich psychologická prokreslenost. Zatímco osoby bratří Grimmů plně odpovídají požadavkům lidové pohádky, jejímu modelovému charakteru a typizaci, která postavy ostře diferencuje na ty pouze kladné a čistě záporné, Šiktanc tuto plochost narušuje a překonává. Podle Ličkové „obohatil své pohádkové texty o určitý autorský psychosociální faktor, díky němuž postavy ztrácejí svou plochost a jednorozměrnost a získávají jistou dávku individuálnosti a psychologické hloubky, v jejich jednání se projevuje určitá míra spontaneity, emocionality a řekněme bezděčnosti.“¹⁸⁸

Šípková Růženka je prototyp správné princezny. Je mladá, krásná, s dobrým vychováním. Na své zakletí čeká stejně poslušně jako na probuzení z dlouhého spánku. Její ženich je samozřejmě též mladý a krásný, chrabrý a nebojácný, do boje o život se vrhá bez nejmenších pochybností. Svědomitě plní svou princovskou úlohu.

Co je to oproti nejmladšímu synáčkovi starého převozníka. Prostému dítěti, které otec poslal se vzkazem ke králi. Jako správný poddaný měl s pokorou vyřídit zprávu, sklonit se před autoritou, vyšší vůči němu věkem i sociálním postavením, ale chlapec přesto odvážně vyjádřil revoltu vůči králi, když „odstrčil zlobně nabízený pohár, až králi stříklo na vestičku víno.“¹⁸⁹ Jaký rozdíl je mezi psychologicky nevýraznou Růženkou a princeznou Korunkou z pohádky *Král, kejklíř a hvězdář*. Korunka „kvetla a svítila, jak šeříkový strom. A věčně smála se – snad aby ostatním nebylo do pláče, jak bylo někdy jí, když sama klekala v kapli či v komnatě ... a marně toužila po hrách a po tanci, po křehkém slovíčku, jak touží nevěsty snad po všem božím světě.“¹⁹⁰

Plasticky jsou vykresleni i samotní mocní vladaři. Příkladem může být Jasnozřivý král, ač hrdý a pyšný na své vítězství v boji, je schopen se omluvit za svou nepatřičnou hrubost a nevědomost slepému starci hned v úvodu pohádky. Kompletně svou vinu pak

¹⁸⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 159.

¹⁸⁸ LIČKOVÁ, R. Vypravěčská strategie Královských pohádek. In *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 101.

¹⁸⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 86.

¹⁹⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 26-27.

přiznává v závěru textu: „Trestej. Buď přísný. Odsud si mě za vše, co jsem svou pýchou zavinil v tvém domě. A ve všech domech, kde je pláč dnes hostem...“¹⁹¹ Souhlasil s trestem, pokořil se před starcem, řekou i před zraky poddaných. Bosý a na kolenou, začal stavět hráz. Naopak otec princezny Růženky se k omluvě třinácté sudičce, za to že ji nepozval na křtiny, nikdy nesnížil, jeho snahou bylo jen minimalizovat škody, proto nechal odstranit všechna vřetena. Tento čin považoval patrně za dostatečné preventivní opatření, v den princezniných narozenin si totiž vyjel s královnou na výlet a dceru nechal bezprizorní.¹⁹² Typ hrdého a mocného vladaře tudíž nikdy nepřekonal.

Zajímavý a ne zcela typický je také fakt, že Šiktanc poměrně často pracuje s emocí strachu a úzkosti. Přičemž mu nepodléhají pouze hrdinové příběhů, včetně těch hlavních, ale též neživé objekty. V pohádce *O králi, který nikdy neplakal* se Pána skal obávala celá družina vojáků, respekt měl též král, ba dokonce se i „kamení potilo tichou hrůzou.“¹⁹³ Naopak protagonisté pohádek bratří Grimmů jednoznačně demonstrují svou nebojácnost a odvahu. I když princ věděl, že řada mladíků před ním neuspěla a zemřela, řekl si: „Nebojím se a půjdu tam, chci vidět Šipkovou Růženku.“ Hodný stařec se ho snažil odradit, ale princ na jeho slova nic nedal.¹⁹⁴

4.4 Pojetí trestu

Dalším hlediskem, kterým se diplomová práce hodlá zabývat, je pojetí trestu a obrazu krutosti jakožto celku. Důraz je kladen na formu a ztvárnění trestu a násilí v pohádkách Karla Šiktance. Celá problematika je zkoumána opět v kontextu vybraných pohádek bratří Grimmů.

Z logiky základní modelové struktury pohádkového žánru vyplývá fakt, že aby mohlo být dobro stavěno do kontrastu se zlem, musí být zlo v pohádce přítomno v jakékoliv podobě. Pakliže je jedním z distinktivních rysů pohádky to, že dobro nad zlem vždy vítězí, logicky se předpokládá následné ztrestání zla. Otázkou zůstává forma a umělecké zpracování tohoto aktu.

Romana Ličková ve své studii uvádí, že „drastické motivy v podobě odřezaných údů a potoků krve jsou běžnou součástí pohádkového děje.“¹⁹⁵ Což lze bez větších těžkostí

¹⁹¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 89.

¹⁹² Srov. GRIMM, J. L. K. – GRIMM, W. K. *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988, s. 84.

¹⁹³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 8.

¹⁹⁴ GRIMM, J. L. K. – GRIMM, W. K. *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988, s. 84.

¹⁹⁵ LIČKOVÁ, R. Vypravěčská strategie Královských pohádek. In *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 106.

demonstrovat na pohádkách bratří Grimmů, kde násilí zaujímá poměrně stabilní pozice. Pro připomenutí lze zmínit například Sněhurčinu macechu, která jí několikrát usilovala o život. Na Sněhurčině svatbě byla za trest donucena utancovat se v rozžhavených střevících k smrti. Nevlastní Popelčiny sestry si pod vidinou výhodného sňatku neváhaly amputovat palec či patu: „Uřízni si palec,“ řekla [macecha], „až budeš královnou, nebudeš už muset chodit pěšky.“ Děvče si odseklo palec, vtěsnilo nohu do střevíčku, zařalo zuby, přemohlo bolest a vyšlo k čekajícímu princovi.¹⁹⁶ Lest dívkám nepomohla a v závěru jim bílé holubice vyklovaly obě oči – nejprve jedno, a pak i druhé.

Šiktanc v *Královských pohádkách* pracuje s trestem a výjevy krutosti poněkud odlišně. Násilí se v jeho textech objevuje pouze sporadicky. Napínavé souboje se v pohádkách sice vyskytují, popisovány jsou však především s důrazem na napětí a dynamiku, nikoliv na krev a zranění. Asi nejbrutálněji vykreslena byla bitka mladého krále Orlíka s havranem, který hlídal studánku s živou vodou v pohádce *O králi, který nikdy neplakal*: „Bili se strašlivě. Kůň králův krvácel – a napůl osleplý tancoval v kamení, až prášilo se z hory. Peří se sypalo. A z meče tekla krev.

Už už se lekal král, že v boji prohraje.

Leč sotva útočník snesl se po druhé a zařal pazoury vraníku do hřívky... kůň jako zběsilý vzepjal se na zadních a dřív než pod králem naposled poklesl, srazil svým kopytem černého ptáka k zemi.¹⁹⁷

Trest následuje vždy po předchozím provinění. Jelikož Artuš, kníže z Nebesníže krále podváděl, dostal se do hladomorny. Poněkud umírněnější, o to však delší, trest si vysloužil král a s ním celé jeho království, protože nepozval třináctou sudičku na oslavu Růženčiných křtin. Celá říše tak prospala dlouhých sto let.

Pozoruhodné však je, že tresty z pera Karla Šiktance jsou často v kontextu starších lidových pohádek až neobvykle mírné či absentují zcela. Předpokládalo by se například, že pokud mládenci v boji o ruce princezen nesplní tři zadané úkoly, přijdou o život. Naproti tomu však trestem za nesplnění králových požadavků v pohádce *Královna jménem Magnolia* je pouhý výsměch a zahanbení v podobě konfiskace obuvi a ošacení. Potrestán není ani zbrojnoš Hřímota, který nedodržel králův příkaz, umožnil únik zákeřnému vězni a stal se tak de facto spolupachatelem pokusu o vraždu. Taktéž královna Černá růže trápí celé své království naprosto pošetilým zákazem, diskriminujícím starší a méně pohledné obyvatele. Navíc na zámku drží tři vězeňkyně, dcery okolních panovníků. Místo

¹⁹⁶ GRIMM, J. L. K. – GRIMM, W. K. *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988, s. 44.

¹⁹⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 22.

zaslouženého trestu ji však stihne pouze výhrůžka ze strany starého malíře: „Jen pamatuj: jestli hned nezrušíš svůj zákon o stáří... všem lidem prozradím, že už jsi stará bába!“¹⁹⁸

4.5 Symbolika čísel

S čísla se člověk setkává každý den: při pohledu na hodiny, při nákupu v obchodě, při telefonování. Ale lze je najít mimo jiné také při listování pohádkovou knihou.

Karel Šiktanc čísel ve svých pohádkách hojně užíval, přičemž ne vždy volil ty pro daný žánr zcela typické. Cílem této kapitoly je rozebrat a dekodovat význam nejčastějších z nich. Důraz je kladen také na jejich symbolickou hodnotu. „Ne každé číslo má stejnou sílu, zdá se, že některá mají schopnost uspořádat, vytvářet souvislosti, sloužit jako klíč. (...) z některých čísel vychází téměř magické kouzlo, rytmické struktury čísel odrážejí životní procesy a umožňují porozumět vzájemným relacím.“¹⁹⁹

Pro pohádky obecně je nejtýpější číslovka tři, případně její násobky. Trojka se objevuje v ději: za Sněhurkou přijde třikrát přestrojená královna a nabízí jí tři předměty – šněrovačku, hřeben, jablko, Popelka dostane příležitost obléct troje krásné šaty, protože „král pořádal třídní slavnost a pozval na ni všechny hezké dívky z celé země, aby si mezi nimi jeho syn mohl vybrat nevěstu.“²⁰⁰ Tři kuchařinky vysvobožoval malíř ze zámku královny Černé růže.

Na tři části lze povětšinou rozdělit také základní struktura pohádkového příběhu. Kdy se rozlišuje určitá výchozí situace, poté následuje hledání řešení a konečné rozuzlení. Princ neměl nevěstu, musel podstoupit dobrodružnou cestu za vysvobozením Růženky, aby si ji v závěru mohl vzít za ženu.

Potrojná je často také konstelace protagonistů: král zadal mlynářově dceři úkol. Ta musela po tři noci příst ze slámy zlato, stává se tak hlavní hrdinkou příběhu, což by však nezvládla nebýt pomocníka, v tomto případě skřítky, jehož pravé jméno musela uhádnout během krátkých tří dnů. Tři úkoly od Pána skal musel splnit také Orlík v boji o svou Hromničku. „Neb už to bylo tak, že všichni urození, co kdy kralovali na zemi, ptali se do třetice.“²⁰¹ Třemi zkouškami museli projít také princové, kteří se ucházeli o princeznu v pohádce *Královna jménem Magnolia*.

¹⁹⁸ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 160.

¹⁹⁹ BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 11.

²⁰⁰ GRIMM, J. L. K. – GRIMM, W. K. *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988, s. 42.

²⁰¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 11.

Trojka podle Betze „odkazuje na dokonalost; teprve to, co lze vyjádřit triádou, může spočívat v sobě, teprve to je uzavřený celek.“²⁰² Svět je trojrozměrný. Má svou délku, šířku i hloubku. Lze jej recipovat za pomoci smyslů. „Trojka se stává pořadajícím strukturním elementem, který nám umožňuje pochopit a popsat skutečnost.“²⁰³

Ze vztahu muže a ženy se rodí dítě, vzniká rodina, která je zárukou kontinuity světa. Číslo tři je tím pádem symbolem života a plodnosti. Proto se dostávají pocity úzkosti a smutku, když se královně děťátko nedaří počít, jako tomu bylo v pohádce Šípková Růženka.

„Byla to vespolek přesvatá trojice!“²⁰⁴ Ač se v pohádce *Král a tři čaroději* ve skutečnosti jedná o skupinu muzikantů, nelze se ubránit asociaci odkazující na křesťanskou víru: Otec – Syn – Duch svatý. Otec je považován za Stvořitele kosmu, Syn přichází na zem, aby se svým obětováním se docílil smíru mezi světem a Bohem, a Duch svatý je podle Betze Utěšitelem.²⁰⁵

Trojka udává řád. Svět je chápán jako jednota nebe, země a podsvětí. Čas se skládá z minulosti, přítomnosti a budoucnosti, jež stojí ve vzájemné interakci. Protože král před lety vyhnal žebráky, byly jeho dcery proklety a jejich prokletí zasahuje až do současnosti.

„Trojka také uvádí do vztahu, trojúhelník přináší napětí.“²⁰⁶ Tato teze zahrnuje všechny situace, kde se v pohádkách vyskytuje protivník v lásce. Lze zmínit například lásku princezny Doubravky a královice Tomáše, jejichž společné štěstí ohrožoval Artuš, kníže z Nebesníže. Tři zbrojnoši měli zase za úkol zabít proradného kejklíře, ovšem stačilo, aby se jeden postavil proti ostatním, a již dochází k dynamickému zvratu. Kejklíř unikl.

Dalším, v celku častým číslem je sedmička. „V domku bylo všechno malinké, ale čisté a útulné jedna radost. Stál tam bíle prostřený stůl se sedmi malými talířky, u každého talířku ležela lžička, nožík, vidlička a pohárek. Podél stěn v řadě stálo sedm postýlek bělostně přikrytých.“²⁰⁷ Díky svým sedmi ochráncům Sněhurka přežila, tudíž může být sedmička vnímána jako šťastné číslo.

Především je však považována za symbol struktury – světa i lidské existence. Lidský život lze rozčlenit po sedmiletých stádiích. „Po každém sedmiletí začíná nové

²⁰² BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 44.

²⁰³ BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 44.

²⁰⁴ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 60.

²⁰⁵ BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 46-47.

²⁰⁶ BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 50.

²⁰⁷ GRIMM, J. L. K. – GRIMM, W. K. *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988, s. 89.

období existence, je dosaženo dalšího stupně.²⁰⁸ Člověk se vyvíjí, zraje. První období je ohraničeno výměnou chrupu, druhé pohlavním dospíváním, ve třetím raší mužům vousy, čtvrté je životním vrcholem, páté je vhodnou dobou pro uzavírání sňatku, v šestém a sedmém nabývá člověk rozum, následuje zkrocení vášní a smrt.²⁰⁹ Šiktancovy pohádky zachycují hlavní hrdiny především v době jejich dospívání.

Mnoho odkazů je možné nalézt také v Bibli, podle níž byl například svět stvořen za sedm dní. Také týden je rozdělen do sedmi dnů. Šiktanc sedmičky využívá právě v souvislosti časového vymezení. Malíř směl na zámku královny pobývat vždy pouze týden: „Maloval ji sedm jiter. Jednou – dvakrát – potom znova. Neboť se mu pořád zdálo, že tu krásu nepobere – však jí bylo (...), že by věru vystačila sedmi jiným ženám.“²¹⁰ Syn krále Držgrešličky se zase ze světa nevracel dlouhých sedm let. Objevilo se dokonce ultimátum: „Za sedm dní tě čekám s plným vozem!“²¹¹

Zmiňovanou strukturu světa naopak dokládají sentence typu: „Jel sněhem sedmi hor. Jel brody sedmi řek.“²¹²

Dalším číslem, které se v pohádkách vyskytuje je jednička. „Je výchozím bodem počítání, je místem, odkud pochází všechno jsoucí. Před každou stvořenou mnohostí stojí božská jednota, před rozdělením do rozmanitosti stojí nerozdělené. Protože však jedno již v sobě nese možnost mnohého, je jednička pramenem mnoha věcí, kořenem rozvětvení, matkou veškerého jsoucna.“²¹³

Jednička je jádro, výchozí pozice, do které je možné se po určitém čase zase vrátit. Je to koloběh let, kruh.²¹⁴ Do jednoho roku se podle věštby královně narodila princezna Růženka.

Číslo jedna zahrnuje individuum, jeden lidský život, který je nezaměnitelný, neboť vychází z jádra konkrétní osobnosti. Tato osoba se velmi často stává hlavní postavou celé pohádky. Král Jindřich měl jedinou dceru Doubravku. Šípková Růženka byla doslova vymodlenou královskou dcerou.

Šiktanc v textu při popisu vysoké citové zainteresovanosti několikrát využil „efektu prvosti“. Když Orlík oživil Hromničku, „ti dva se objali jak prvně v životě.“²¹⁵ Zažívá-li člověk něco poprvé, zpravidla to bývá doprovázeno velmi intenzivní citovou reakcí.

²⁰⁸ BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 75.

²⁰⁹ BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 74-76.

²¹⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 144.

²¹¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 95.

²¹² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 22.

²¹³ BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 30.

²¹⁴ BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 30.

Další číslo, které se objevuje v pohádkách Karla Šiktance i u bratří Grimmů, je dvojka. Dvojku lze podle Betze chápat z několika pohledů. Číslovka dvě narušuje jednotu, je původem rozmanitosti. „Vznikají stále nové útvary, které se dále dělí, a konec je v nedohlednu.“²¹⁶ Tyto útvary často stojí v opozici, tvoří polaritu: noc – den; dobro – zlo. Přestože se mezi nimi vyskytuje určité napětí, navzájem spolu souvisí. Ke králi Janovi přišli dva cizinci, oba na zámku hledali pracovní příležitost. Byli přijati. Zatímco hvězdář poctivě sloužil králi, proradný kejklíř mu usiloval o život. Pouze díky duchaplnému hvězdáři král přežil. Nutno zdůraznit, že šlo o dva útoky. „Jsi moudrý, synu. Zachránil jsi mi život po druhé.“²¹⁷ Zde lze spatřovat nepatrnou divergenci ve srovnání s lidovou pohádkou, v níž by byl pravděpodobně preferován atak pouze jeden či naopak hned tři. Popelka měla dvě nevlastní sestry, jejichž povahové rysy ostře kontrastovaly s těmi Popelčinými.

Na druhou stranu „rozdvojit se sice znamená přít se, ale konflikt může být plodný, neboť mění situaci, přináší změněné možnosti náhledu: dosahujeme nové roviny.“²¹⁸ Pro ilustraci lze uvést příklad, kdy Popelka dostala od tatínka větvičku. „Zasadila větvičku u mamčin hrobu. Často tam chodívala, aby se vyplakala. Zalévala pilně lískovou větvičku a z větévky zakrátko vyrostl pěkný lískový keř. V jeho větvích se usadily dvě bílé holubičky.“²¹⁹ Právě ony výrazně ovlivnily průběh děje, když prince hned dvakrát prozradily, že si veze špatnou nevěstu.

Dvojka tvoří pár. Samozřejmě se okamžitě nabízí vztah mezi mužem a ženou, jenž je jedním z hlavních motivů lidových pohádek. O tom není pochyb. Betz však tento vztah přenáší také na nebe a zemi, kdy „plodné nebe obdařilo zemi plodivou silou, vznikl život, rozbíhají se dějiny, začíná kosmické drama.“²²⁰ Nebe i země jsou v pohádkách Karla Šiktance bohatě zastoupeny.

Dvojka je také symbolem přátelství. Toto silné pouto v pohádkách není omezeno pouze na lidské jedince, ale zahrnuje též vztahy ke zvířatům. Velmi vřelý vztah panoval například mezi Vládcem hor a lesů a jeho milovaným koněm Stříbrňákem, kterého zapůjčil

²¹⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 25.

²¹⁶ BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 35.

²¹⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 40.

²¹⁸ BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 39.

²¹⁹ GRIMM, J. L. K. – GRIMM, W. K. *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988, s. 50.

²²⁰ BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 42.

princi Jinřichovi. Poté, co mu ho půjčil „se obrátil a kvapem odcházal, snad aby nemusel se loučit s koníčkem, který mu byl jak bratr.“²²¹

V Šiktancových pohádkách se dále objevují číslovky deset, sto a tisíc, a to především s hyperbolickým záměrem: „Hrachové políčko na deset obědů!“²²² nebo „A zemi bude stokrát líp než dneska!“²²³ Na sto let usnula také Šípková Růženka. Podle Betze se jedná o znamení úplnosti a dokonalosti. Tisícovka pak podle něj „přesahuje lidský rozměr. Dokážeme přehlédnout jednotky a desítky, sta let se člověk dožije, tisícovka však je hora, přes kterou dost dobře nevidíme. Tisícovka připadá pouze Bohu.“²²⁴

Šiktanc dále užil i čísel, která jsou pro pohádky méně typická. Ani ve vybraných pohádkách bratří Grimmů nemají zastoupení. Je to především číslo čtyři, které se v textu vyskytuje opakovaně. Číslovka čtyři charakterizuje pevné uspořádání pozemského světa. Rozlišují se čtyři živly – oheň, voda, země, vzduch – s nimiž Šiktanc rovněž pracuje, měsíc má čtyři fáze, střídají se čtyři roční období: „Čeká nás čtvero lijavců. A čtvero sněžení. A čtvero bití krup – v kterých se nad zemí pekelní čerti s babicemi žení!“²²⁵ Nezvyklý počet dcer, tedy čtveřici, mají také králové v pohádkách *Královna jménem Magnolia* a *Král Kamenné srdce*. Zcela logicky jsou princezny doplněny o čtyři ženichy. Lesník Ondřej musí zase princeznám splnit čtyři těžké úkoly, s kterými mu pomáhá mocný Sever, Jih, Východ a Západ: „Jsem Sever. Odvěký Vládce jedné čtvrti světa.“²²⁶ Čtyři světové strany zde implikují de facto celý svět.

Druhým velmi neobvyklým a nápadným číslem je třicet tři, což byl počet černých rytířů a posléze i bílých paní v pohádce *Královna s vlčí tváří*: „Bylo jich třicet tři. Jak černých rytířů. A stejně stanuly po boku královny... a stejně mlčely... a stejně čekaly v širokém, těsném kruhu.“²²⁷ Třicet tři let se dožil Ježíš, tudíž lze mluvit o číslu posvátném. Podle Betze symbolizuje proces iniciace, což zcela odpovídá Jindřichovi, který ve skalním bludišti absolvoval cestu zasvěcení a stal se z něho muž.

4.6 Symbolika barev

Stejně jako čísla, užíval Karel Šiktanc ve svých pohádkách hojně také různé barevné odstíny. Následující kapitola se je pokusí popsat, přihlédnuto bude opět k jejich

²²¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 168.

²²² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 62.

²²³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 89.

²²⁴ BETZ, O. *Tajemný svět čísel. Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 148.

²²⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 26.

²²⁶ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 98.

²²⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 174.

symbolické hodnotě. Znovu bude provedeno srovnání s vybranými pohádkami bratří Grimmů.

Nejčastější barvou, která se u Šiktance vyskytuje, je bílá. Je použita hned v několika různých významech. Tím prvním je čistota – vnitřní i vnější. Na zámcích se jí vždy všechno lesklo a třpytilo, všude pobíhali lokajové v bílých livrejích. Ovšem je možné ji najít také v přírodě, když „kraj bíle kvetl od hor k nížinám.“²²⁸

Velmi často bílou Šiktanc užívá ve spojitosti s ženou, její vnitřní čistotou, nevinností a vznešeností: „Princezna mlčela. Pláč v ní snad usedal, však slzy tekly dál po sněhobílých líčkách.“²²⁹ Ve stejném významu je vykreslena také Sněhurčina plet' v pohádce bratří Grimmů.

Dále Hulke uvádí jasnost. Jasnou bílou září například králova hvězda na obloze v pohádce *Král, kejklíř a hvězdář*. Bílá je spojována se světlem, když „vtom se ve srubu cos bíle rozžalo...“²³⁰, a moudrostí stáří, kdy Šiktanc zmiňuje bílou stařenku, v pohádce *Král Kamenné srdce* zase Ondřeje podrobuje zkoušce „stařeček, bílý jak od sněhu.“²³¹ Pomocí bílé jsou vyjadřovány též emoce – strach či zlost. „Vladař byl v tváři bílý jako křída.“²³²

Netradičně Šiktanc užil bílé barvy v souvislosti s dveřním prahem, který tak tvořil jakousi demarkační linii mezi rozbouřenou řekou a převozníkovým stavením. „Nebylo pomoci. Pěna už sahala přes schody ke dveřím. Už kalně olízla bělostné dřevo prahu.“²³³

Hulke uvádí, že „v případě nátlakové situace nebo při silném duševním vytížení znamená volba bílé touhu po osvobození, osvícení, vykoupení, po očištění a novém začátku.“²³⁴ Připomenout lze například vyvěšení bílého praporu na znamení kapitulace, což jen zdůrazňuje očištnou kvintesenci této barvy. Král Orlík Smrt „popadl. Za ruce, za nohy. A už ji objímal, až kosti praštěly, darmo se zubatá trhala, škubala, nadarmo mávala bělostným závojem.“²³⁵

Bílé barvě směle sekunduje černá. Tato barva podle Hulke odpovídá smutku, ztrátě a opuštění. Proto se zámky a hrady halí do černého sukna, utrpí-li nějakou ztrátu. „Všude

²²⁸ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 161.

²²⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 68.

²³⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 15.

²³¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 96.

²³² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 89.

²³³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 82.

²³⁴ HULKE, W. M. *Praktická kniha o barvách*. [Olomouc]: Fontána, 2005, s. 60.

²³⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 19.

ticho. Všude trudno. Ve výšinách na půl žerdi visel zplihlý černý prapor s panovnickým erbem.²³⁶

Černá je barva úmrtí a zároveň vzbuzuje strach. Je příznakem nebezpečí. Není důležité, zda se jedná o černého medvěda, ptáka, rytíře, černý les, vysoké skály či rozbouřený vodní tok. Účinek je vždy stejný. Dokonce i v popisu proradného kejklíře Šiktanc symptom možného rizika zdůraznil. „Byl směšně oblečen, jak herci bývají. A černou bradku měl (...)“²³⁷

Podle výkladu Waltraud Maria Hulke je černá barva „v kontrastním rozporu ke všemu pestrému, veselému a vzrušivému. Odvrací se od všeho vitálního, světlého a života plného a symbolizuje tak vše dohasínající, umírající, temné.“²³⁸ S touto tezí je ovšem nutné polemizovat, neboť ne vždy musí černá nutně značit úpadek a neměnitelnost. Naopak. Někdy může mít i ryze pozitivní, až životadárný význam. „Zem se tu táhla černější než noc. A štedřejší než všichni páni světa. Takže kdo pracoval, nemusel hladovět... pole ho živilo – i někdy šatilo – i někdy na žejdlíček dalo.“²³⁹

Karel Šiktanc užívá černé též k vyjádření ostrého kontrastu: „Na bílém koberci, plničkém ryb a hvězd a černočerných labutí, ležela princezna, krásná, jak svítání.“²⁴⁰ Již jméno královny Černá růže je toho důkazem. Barevný, voňavý květ růže je zžírán negativní energií, vycházející z podstaty černé barvy a neústupnosti královny, přiznat si svůj věk. Na kontrastu bílé pleti a havraních vlasů je založená také Sněhurka bratří Grimmů, která pro tuto svou krásu vzbudila žárlivost ve své nevlastní matce.

Třetí nejsilněji zastoupenou barvou je modrá. V pohádkách bratří Grimmů zcela absentuje. Je to barva vyrovnanosti a míru. Pohled na ni uklidňuje, stejně jako pohled do plápolajícího ohně. „Oheň se v krbech zlatomodře vzňal. A jiskry vzlétaly do šera dvorany a s nimi hořký dým ... pokoj se rozsvěcel laskavou, smírnou září.“²⁴¹

Hulke dále podotýká, že „modrá, barva nebe, otevírá ducha a duši zprostředkovává příjemný pocit dálky bez hranic a absolutní vnitřní svobody.“²⁴² Je nutno zdůraznit, že zmiňovaná teze platí u Šiktance jak ve směru horizontálním, tak vertikálním. Svislý směr úzce souvisí s touhou člověka po objevování kosmu. „„Podívej, princezno, tam napravo je hvězda, co ti patří.“ ,Ta modrá?‘ ,Ano, ta.‘ ,Ach, jak je bledá! Chvěje se jak pták,‘

²³⁶ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 151.

²³⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 27.

²³⁸ HULKE, W. M. *Praktická kniha o barvách*. [Olomouc]: Fontána, 2005, s. 58.

²³⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 41.

²⁴⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 67.

²⁴¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 59.

²⁴² HULKE, W. M. *Praktická kniha o barvách*. [Olomouc]: Fontána, 2005, s. 55.

zašeptala princezna.²⁴³ Vodorovný směr naopak zahrnuje šíři zemského povrchu: „Kmet se jen usmál ... A svým slepým zrakem díval se přes les do modravých dálek, až kamsi do hor ku prameni řeky.“²⁴⁴

Dalším významem, který Hulke ve své publikaci v souvislosti s modrou uvádí, je tradice a konzervatismus. Král Držgrešlička měl na zámku modrou komnatu, kde se scházel a diskutoval se svou rodinou v případě, že některého jejího člena tížil nějaký problém.²⁴⁵

A konečně je modrá symbolem vznešenosti, což Šiktanc potvrzuje popisem erbu krále v pohádce *Království krasavic*, na němž je vyobrazen král zvířat, tedy lev, s modrou korunkou.

V pořadí další barvou je zlatá, symbol blahobytu a bohatství, které ke královským hradům a zámkům neodmyslitelně patří. Ať už se jedná o zlatý trůn, šaty, jablko, erb či lenošky. Podle Hulke „je to barva pravého, skutečného středu, univerzální lásky a nejvyšších hodnot a zastupuje idealismus, velkorysost a ušlechtilost.“²⁴⁶ Tento význam však na základě *Královských pohádek* nelze zcela verifikovat. Šiktanc zlaté barvy užívá častěji v souvislosti se svitem slunce a jeho odrazem.²⁴⁷

Stejně jako zlatá, je také stříbrná znamením nadbytku. Mimo to zde dochází k transformaci cesty poznání v pochopení a možnému dosažení životní moudrosti. Atributem archetypální moudrosti se u Šiktance stala „postříbřená hlava“ jedinců pokročilejšího věku.

V protikladu k tomu je zelená barvou přírody, růstu a obecného vzestupu. Zelená je věcí prestiže.²⁴⁸ Pro zisk smaragdového kříže, náramku a prstenu svolila královna z pohádky *Království krasavic*, aby mohl malíř opakovaně pobývat na jejím zámku. Zelená je jednou z barevného spektra duhy, kterou Ondřej musel přinést princezně.

Šedá je znakem neutrality a kompromisu. Důležitou roli hraje též strach a stáří. Když rozzlobený král vyhnal svou starou služebnou, „šla s pláčem skrz bránu. Šedivá, ohnutá – slunce kdes vysoko na čistém nebičku jak by ji tlačilo zlacenou holí k zemi.“²⁴⁹ Je pozoruhodné, že se v další pohádce vyskytuje velmi podobná pasáž: „Když náhle v lesíku

²⁴³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 30.

²⁴⁴ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 90.

²⁴⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 44.

²⁴⁶ HULKE, W. M. *Praktická kniha o barvách*. [Olomouc]: Fontána, 2005, s. 52.

²⁴⁷ Srov. ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 106.

²⁴⁸ HULKE, W. M. *Praktická kniha o barvách*. [Olomouc]: Fontána, 2005, s. 52–53.

²⁴⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 52.

na pustém rozcestí mával jim z daleka nějaký pantáta, sivý a shrbený – v pravici pahýl hole.²⁵⁰

Důležité je subjektivní vnímání stupně šedi a aktuální naladění, případně pocit znuđenosti. Pro princeznu Vitu zešedivěl celý svět, proto vyslala Ondřeje, aby jí přinesl pestrobarevnou duhu a vyléčil ji tak z prokletí.

V menší míře lze v *Královských pohádkách* najít také žlutou, jakožto barvu moudrosti a inteligence.²⁵¹ Princ Jarolím dostal v den svých sedmnáctých narozenin kytici žlutých růží na znamení, že se z něho stal muž.

Překvapivě velmi sporadicky použil Karel Šiktanc odstíny červené barvy. Červená se přitom do pohádek vyloženě hodí, neboť je symbolem lásky, vřelého vztahu. Vyskytuje se též v pohádkách bratří Grimmů. Pro ilustraci lze připomenout výrazná Sněhurčina ústa či kapku krve v královnině kapesníčku.

Na druhou stranu dokáže mít také agresivní až vzpurný nádech. Je to barva dominantní, sebevědomá, s chutí do života. Podle Waltraud Maria Hulke souvisí červená úzce s nadvládou, protože působí „imponujícím způsobem, proto byla slavnostní roucha králů a duchovních hodnostářů červená.“²⁵² Tato skutečnost však u Šiktance nefunguje. V celé knize byla zmíněna červená pouze třikrát, a v žádném případě jako barva zcela dominantní a jedinečná. Jednou byla uvedena jako jedna z mnoha nitek barevného spektra duhy: „A král (...) z duhy blizoučké táh nitku po niti, červenou, žlutou, zelenou a modrou.“²⁵³ Podruhé byly červené jedny ze čtyř šatů princezen v pohádce *Královna jménem Magnolia*: „Čtyři princezny na čtyřech balkónech hleděly hostům nedočkavě vstříc ... Libuše v červeném, Magdička v zeleném, Anička ve zlatém a panna Nora v bílém.“²⁵⁴ A v posledním případě to byla jedna barva ze čtyř jablíček, která vyrostla pro zmiňované princezny ze seschlé hole.

Avšak barvy obecně hrají v textech Karla Šiktance důležitou roli. V pohádce *Království krasavic* zpíval o barvách malíř písničku: „Černá, modrá, bílá, zlatá, / otvírejte v zámku vrata!“²⁵⁵

Dokonce lze upozornit také na jednu nesrovnalost týkající se barevného odstínu. V pohádce *Král, kejklíř a hvězdář* se princezna táže hvězdáře na svou hvězdu:

²⁵⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 96.

²⁵¹ HULKE, W. M. *Praktická kniha o barvách*. [Olomouc]: Fontána, 2005, s. 50-52.

²⁵² HULKE, W. M. *Praktická kniha o barvách*. [Olomouc]: Fontána, 2005, s. 22.

²⁵³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 110.

²⁵⁴ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 45.

²⁵⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 139.

„Každý prý má svou. Ta moje hvězda, cizince, je blízko?“ (...)

„Blizoučko, princezno. Je nejjasnější ze všech tady kolem. Zlatá.“²⁵⁶

Šiktanc tedy zvolil pro princeznu hvězdu zlatý odstín, barvu ušlechtilosti. Ovšem ještě na tentýž straně se čtenář dočte: „Podívej, princezno, tam napravo je hvězda, co ti patří.“ „Ta modrá?“ „Ano, ta.“²⁵⁷

Že by hvězdy dokázaly měnit odstíny? Nebo se autor dopustil drobné nepozornosti a zaměnil modrou za zlatou? Osobně se přikláním spíše k zmiňované druhé variantě. Měla-li záměna barev signalizovat nějaký hlubší smysl, pak se mi ho bohužel nepodařilo dekodovat.

4.7 Jazykové zpracování

Ve srovnání s pohádkami bratří Grimmů je lexikum Karla Šiktance výrazně rozmanitější. Autor užívá převážně spisovné češtiny s archaickým nádechem. V textu lze nalézt termíny jako „krajkoví, mínka, klnout, rmutlivý nebo třeba paškálky“²⁵⁸

Ojedinele použil básník také nespisovné výrazy, jak v přímé řeči, tak v jazykovém projevu vypravěče, který má tendenci se tímto způsobem pohádkovým postavám přiblížit. Nespisovná slova jsou častější u jedinců nižší společenské úrovně. Pro ilustraci lze uvést příklady z pohádky *Král a tři muzikanti*: „inštrument, rozhlíd, neumřem, vopravdoucí pravda“

Velmi důležitou roli hraje rytmické členění textu. Jedná se o rytmiзованou prózu. Básník pravidelně střídá přízvučné a nepřízvučné doby. Nejčastěji v daktylských stopách:

„Žebroňil,

bědoval,

(...)

Žadonil,

lísal se, (...)²⁵⁹

Pro udržení napětí a dynamiky Šiktanc střídá jednoduché, krátké větičky s obsáhlejším souvětím. Jako by se snažil zachytit zrychlený dech a tlukot srdce v mezních životních situacích jedince.

²⁵⁶ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 29-30.

²⁵⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 30.

²⁵⁸ Paškál je velikonoční svíce.

²⁵⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 34.

„Bil. A uhýbal... principi se zadrželo, že skoro vznáší se, že vzlétá nad zemí – nebylo úderu, jenž by ho zaskočil – nebylo místečka, jež by si v okamžiku nekryl.

Jiskry jen sršely. Princ couval ke stěně - a už už zdálo se, že prchne z obrany a že se dostane rytíři do boku... když hrozitánský úder zasáh jeho štít – a ten mu vypadl z nepřípravené ruky!

Sál jenom hučel.²⁶⁰

S rytmem samozřejmě úzce souvisí organizace jednotlivých slov ve větě či eliptická syntax. Z důvodu zachování rytmiky textu se zdá slovosled často poněkud nepřirozený, odkazuje na poezii. „A dupal po trávě... šťasten, že nohy má, co kravál dělají.“²⁶¹

Bratři Grimmové ve své knize člení text do jednotlivých odstavců, jak bývá u prózy zvykem. Hranice odstavce odpovídá vždy větě. Avšak už na první pohled je patrné, že Šiktanc je se svou grafickou kompozicí opět originální. Dominují jí velmi krátké odstavce, objevují se zámlky a elipsy. Někdy je odstavcem pouhé jedno slovo na řádku. Text tak budí dojem neuspořádanosti a nekompaktnosti. Lze se domnívat, že básník do jisté míry experimentoval a pokusil se zapsat text v podobě ústního projevu. Slovy Romany Ličkové Šiktanc „dává grafiku do služeb rytmu řeči,²⁶² s cílem simulace původního mluvního charakteru pohádek. Sám autor tak usměrňuje způsob, jakým má čtenář text číst, kde udělat pauzu a nechat slova patřičně vyznít,... *Královské pohádky* se zkrátka vyloženě nabízejí k hlasitému přednesu.

„Konec to nemělo. Však Ondřej nemeškal... Vyběhl ze dvora, kde vodní hladina pozvolna stoupala – a pozotvíral stáje. Stálo tam koníčků snad pro pět kočárů! Však v koutě –

„Vraníčku!“ – se bystře rozhlížel ten ze všech nejdražší, co div že nevyrvál i řetěz ze stěny – a vzpínal se – a dupal.

Ondřej ho odvázal.²⁶³

V souvislosti s orálním projevem nelze zapomenout zmínit výraznou výrazovou expresivitu, vyjadřující bezprostřední emoční stavy postav pomocí slov či slovních spojení: „natošup, sec mazec, mankote, pomóóóc, páníčkuvnebíčku atd.“ V pohádce *Král a tři*

²⁶⁰ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 175.

²⁶¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 64.

²⁶² LIČKOVÁ, R. Vypravěčská strategie Královských pohádek. In *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 103.

²⁶³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 111.

čaroději byl král dokonce natolik zaskočen, že začal koktat: „A... ano... pánové. Jste u mne vítáni... Nás... následujte mě.“²⁶⁴

Básník neignoruje ani nadávky. Důraz přitom neklade na jejich vulgární význam, ale spíše na originalitu, humor a ironii. Recipienti se tak v textu setkají s označením jako „Ťululum, Zkocourapsíchlup, Hlavanavěšák, Pytelnaknoflíky“ a mnohými dalšími.

Na druhou stranu jsou pohádky zdrojem archetypální moudrosti, pronášené z úst vypravěče, eventuálně postav: „Bez práce a s plným břichem zhloupne člověk dřív než jindy. A ta jeho líná kůže začne se mu natahovat, až je jako bečka.“²⁶⁵

Časté jsou výčty, deminutiva, jež jako by zlehčovala napjatou situaci (zbrojnoš Hřímota hledal kejklíři „pod bradičku balvánek“²⁶⁶ aby ho mohl shodit ze skály), přímá, nepřímá i polopřímá řeč.

Dále je typické užití řady básnických prostředků. Opakovaně se objevují personifikace, metafory, metonymie, apostrofy nebo epiteta. Hojně Šiktanc využívá také anafor:

„Chodili kupcové.

Chodili zlatníci.

Chodili žebračky, krejčí a mníškové...“²⁶⁷

Ovšem největší pozornost si zaslouží četná a naprosto originální přirovnání typu „bledá souhvězdí vstávala na nebi a zlatě mžikala, jak by se potmě bála o běh světa“²⁶⁸ nebo „krajina voňavá jak kořenářský krám.“²⁶⁹ Ličková upozorňuje, že ve většině případů se jedná o přirovnání k objektům s vesnickou, naturální tematikou.²⁷⁰ Tudíž zde vzniká opět kontrast mezi lidovou vesnicí a městským sociálním prostředím.

Lyrické a popisné pasáže mají v pohádkách Karla Šiktance silné zastoupení. Působí často hned na několik recipientových smyslů. „Housličky se smyčcem se jenom mazlily. A buben koulel se voňavým povětřím a za ním palička – bum! bum! a bum! – zámek se otřásal... a trubka nad tím vším stoupala na špičky a vzpírala své sólo.“²⁷¹ V tomto případě je to hmat, zrak, čich a sluch.

²⁶⁴ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 67.

²⁶⁵ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 151.

²⁶⁶ Srov. ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 34.

²⁶⁷ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 27.

²⁶⁸ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 30.

²⁶⁹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 106.

²⁷⁰ LIČKOVÁ, R. Vypravěčská strategie Královských pohádek. In *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 106.

²⁷¹ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 68.

Autor akcentuje především deskripci přírody a počasí. „Byl máj. Kraj bíle kvetl od hor k nížinám – však kolem dokola nebylo nikoho, kdo by si zavýskl, kdo by si zazpíval... jen ptáci v nebesích vzlétali nad mraky a sráželi se v letu.“²⁷² Z textu je možno vycítit všudypřítomnost přírodního živlu. I když se děj odehrává uvnitř hradu, dokáže příroda touto zdánlivě nepropustnou hranicí alespoň částečně proniknout. „Včely za oknem pokojně bzučely a slunce tiše koulelo se dvoranou a rozsvěcelo v přístěncích a ve studeném krbu.“²⁷³

Naturálním silám propůjčil spisovatel ve svém díle velkou moc. Sama příroda ztrestala Jasnouzřívého krále z pohádky *O králi Jasnouzřívém a slepci převozníku*. Když přiznal vinu, osobně ještě schválila způsob jeho pokání. Dokud byl pyšný, „byl temný obzor. Ale [když přiznal vinu] v tu chvíli rozkrylo se nebe, vysvitlo slunce a jak zlatý koráb lehce se zhouplo v rozsvícené vodě.“²⁷⁴

Oproti Šiktancovým pohádkám působí pohádky bratří Grimmů poněkud stroze. Orientují se především na dějovou složku a rychlý spád. Což se odráží též v rozsahu pohádek. *Královské pohádky* jsou delší, mnohem více se soustředí na detail. Šiktanc je rozvádí, aktualizuje je vedlejšími epizodami. Například pohádka *O králi, který nikdy neplakal* zprvu začíná jako lidová. Král zahlédne dívku, aby ji získal, musí projít třemi zkouškami. Koná se svatba. Zde by lidová pohádka nejspíš končila. Avšak spisovatel text obohacuje o další tři setkání Orlíka se Smrtí a následným oživováním mrtvé manželky.

S délkou souvisí samozřejmě předpokládaný věk recipientů. Zatímco Šiktancovy pohádky jsou doporučovány čtenářům až od osmi let, jsou pohádky bratří Grimmů vhodné již pro mladší děti.

I přes bohatou imaginaci se v textu Karla Šiktance objevují odkazy na reálná místa (Kunětická hora) a přesné časové údaje (26. 7.). U bratří Grimmů se žádné podobné informace nevyskytují. Podle Miroslava Chocholatého „konkretizování lokality vytváří zdání „pravdivosti“ příběhu a podílí se na významové intenzifikaci.“²⁷⁵

Posledním důležitým faktem je, že se v obou dílech s prózou shodně prolínají fragmenty odlišných literárních žánrů – nejčastěji se jedná o básně nebo písně:

„Nechceš, králi šaška,

²⁷² ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 161.

²⁷³ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 56.

²⁷⁴ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 89.

²⁷⁵ CHOCHOLATÝ, M. Ve znamení mytologizující obraznosti (Nad autorskými pohádkami Karla Šiktance). In *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 210.

Co je samý šprým?

Život je s ním fraška.

Já o jednom vím...²⁷⁶

Petr Hruška připouští: „Text si říká o trpělivost, je celý z jemných a pomalých ozvěň, na hony vzdálen křiklavému a vlezlému efektu, kterým se rve o pozornost většina produkce pro děti.“²⁷⁷ Karel Šiktanc nepodřizuje řeč příběhu, ale snaží se obě strany spravedlivě vyvažovat. Dynamika a akce je podbarvena symbolikou a detailem. *Královské pohádky* vedle zajímavé fabule zároveň oslavují jazyk a lze se domnívat, že právě v tom tkví jejich kvalita a jedinečnost.

²⁷⁶ ŠIKTANC, K. *Královské pohádky*. Praha: Albatros, 1994, s. 27.

²⁷⁷ HRUŠKA, P. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010, s. 297.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této diplomové práce bylo potvrdit, nebo vyvrátit v úvodu naznačený předpoklad, zda Karel Šiktanc v *Královských pohádkách* čerpal z lidové pohádkové tvorby, jak signifikuje samotný titul díla, či se knihu pokusil svým osobitým naturelem ozvláštnit, inovovat, a překonat tak čtenářova prvotní očekávání.

Práce byla rozdělena do jednotlivých kapitol, které se staly nositeli dílčích cílů, tak aby prostřednictvím jejich naplnění bylo možno v závěru s konečnou platností úvodní tvrzení erudovaně verifikovat, případně jej dementovat.

První dílčí cíl se věnoval spisovateli Karlu Šiktancovi a jeho tvorbě určené primárně pro děti a mládež. Druhý dílčí cíl položil teoretickou základnu pro další kapitoly práce, neboť bylo třeba nastínit hlavní zákonitosti pohádkového žánru s důrazem na pohádku kouzelnou. Třetí cíl se věnoval problematice teorie vzniku pohádek, s akcentem na termín mýtus. A poslední dílčí cíl se zabýval komparací *Královských pohádek* s vybranými texty bratří Grimmů.

Po nastudování a následném zpracování všech zmiňovaných oblastí lze nyní přistoupit k zodpovězení otázek, nastolených v úvodu této diplomové práce: *Jaké místo zaujímá spisovatel Karel Šiktanc v české literatuře v kontextu tvorby pro děti a mládež? Jaký vztah panuje mezi mýtem a kouzelnou pohádkou? Jak se případná souvislost odrazila v Královských pohádkách? Čerpal autor Královských pohádek z principů tradiční kouzelné pohádky, eventuálně prostřednictvím jakých postupů a motivů se od ní distancoval?*

Z provedené komparace dostupných literárněvědných slovníků a příruček vyplývá, že Karel Šiktanc je odbornou i laickou veřejností vnímán především jako český básník. Jeho tvorba pro děti a mládež stojí v pozadí. Začal se jí věnovat později, a navíc v daleko menším měřítku než poezii. Pro mladší čtenáře psal až od 60. let, kdy byla doba a politický systém poněkud více nakloněn novým směrům a experimentům.

Pohádky pro Šiktance představovaly výzvu, jak umělecky skloubit bohatý svět fantazie s pravidly daného literárního žánru. V tomto směru jsou si pohádka a poezie de facto podobné. Důležitým inspiračním zdrojem v privátním životě pak bylo narození syna Petra.

V době, kdy nemohl oficiálně publikovat, vycházely jeho sbírky v zahraničí. Pohádky byl však nucen publikovat pouze pod pseudonymy, tudíž jeho pravé jméno nefigurovalo až do roku 1989 téměř v žádných literárních slovnících či příručkách.

I přesto se Karel Šiktanc svým literárním přínosem zařadil mezi významné české autory, kteří se podíleli a podílí na formování českého literárního vývoje a výrazně tak obohatili sféru české literatury, a to nejen v oblasti tvorby pro dospělé, ale zároveň také pro dětské recipienty. Právem mu proto patří místo v českém (dětském) literárním kánonu.

Odpověď na druhou otázku není jednoduché, protože vztah mezi pohádkou a mýtem je relativně složitý. Z jedné z teorií o vzniku pohádek zveřejněných v knize Hany Šmahelové *Návraty a proměny* vyplývá, že „pohádky jsou pozůstatky starých mýtů,“²⁷⁸ stejné stanovisko zastával například Jacob Grimm. Souvislosti mezi pohádkou, mýtem a rituálem spatřovali také později Vladimír Jakovlevič Propp či Claude Lévi-Strauss.²⁷⁹ Naopak na jejich vzájemné odlišnosti upozorňoval Luděk Richter. Podle něho je pohádka striktně uzamknutá sama do sebe. Mýtus je však „utvářen tak, jako by sahal souvisle od nepaměti až po současnost.“²⁸⁰ Pohádka je optimistická, zábavná, báje pesimistická a sakrální. Rozdíly viděl také v postavách. Zatímco v mýtu se jedná o výjimečné jedince, v pohádce figurují často prostí lidé. Báje tedy brání identifikaci s postavou, zatímco pohádka ji podporuje, akcentuje modelový charakter textu.²⁸¹

Z výše uvedeného vyplývá, že dodnes nelze s jistotou tvrdit, že pohádka, obzvláště kouzelná, má původ v mýtu. Určité spojitosti, demonstrující blízkost těchto dvou literárních žánrů, však patrné jsou. Oba například vnímají svět jako jednotu přirozenosti a nadpřirozenosti, neodmítají animismus či antropomorfismus atd.

Blízkého vztahu mezi pohádkou a bájí využil též Karel Šiktanc, který se neostýchal zakomponovat prvky starodávných mýtů do *Královských pohádek*. Ve svých pohádkách směřoval k původnímu stavu, k znovuoobnovení řádu. Pomocí slov zachycoval archetypální moudrost. Využíval vertikální a horizontální dimenze světa. Například celá pohádka *Král, kejklíř a hvězdář* je vystavěná na vertikálním principu – fyzickém i psychickém. Děj začíná dole, příchodem dvou cizinců k hradní bráně, a postupně eskaluje nejen svou lokací v dvoraně a ve věži, ale též složitým psychickým vzestupem v myšlenkových procesech krále Jana.

Šiktanc dále usiloval o sjednocení kosmu, patrné bylo směřování do středu světa, s nímž úzce souvisel motiv pouti a kruhu. Autor ve svých textech zachycoval staré rituály, popisoval procesy iniciace. Kontinuitu světa spatřoval ve vztahu muže a ženy. Především

²⁷⁸ ŠMAHELOVÁ, H. *Návraty a proměny*. Praha: Albatros, 1989, s. 26.

²⁷⁹ PROPP, V. J. – ŠMAHELOVÁ, H. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 2008, s. 347.

²⁸⁰ RICHTER, L. *Pohádka-- --a divadlo*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004, s. 17

²⁸¹ RICHTER, L. *Pohádka-- --a divadlo*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004, s. 17-18.

ženě, matce, věnoval velkou pozornost. Pracoval s transcendentnem a přírodními živly. Ovšem nadevše vždy stavěl pokoru a prostou lidskost, se všemi klady i zápory, které k ní patří.

Již pouhá skutečnost, že Karel Šiktanc čerpal ze starých mýtů, odkazuje k tradici lidové tvorby, stejně jako titul knihy. Další dokládající fakta vyplývají z komparace *Královských pohádek* s tradičními texty bratří Grimmů. Jsou jimi například vypravěčský styl, imitující původní orální způsob předávání pohádek, užití pro pohádky typických rétorických formulí, číselné symboliky, barev, častých rekapitulací či úryvků veršů a písní.

Naopak za inovující lze považovat narativní počátky, tendence mířící k personalizaci autorského vyprávění či střídání gramaticky odlišných kategorií času (préterita a prézentu) v závěrečných částech textů.

Dále je třeba upozornit na jistý odklon od víry v kouzelné předměty a omezený vliv nadpřirozených bytostí v souvislosti s posílením moci samostatného lidského jedince. Žádná nadpřirozená postava přitom nevykazuje ryze negativní charakter a vlastní iniciativu pro zásah do života lidského jedince.

Postavy *Královských pohádek* jsou psychologicky prokreslené. Často jsou to zástupci vyšší sociální třídy. Hlavní postavy ztvárňují převážně muži. Šiktanc jako protagonisty příležitostně volí též jedince s vyšším věkovým průměrem, čímž vzdává holt stáří. Násilí se v *Královských pohádkách* neobjevuje často. Trest následuje vždy až po předchozím provinění. Bývá však neobvykle mírný, nebo zcela schází.

Z hlediska jazykového zpracování je nutné zdůraznit široké lexikální spektrum, básnický styl s důrazem na detail a lyrický impuls. Aktualizační je rytmizovaná próza a specifická grafická kompozice textu, kdy hranice odstavců nutně neodpovídají větným zakončením. V menší míře se objevují konkrétní temporální a lokální údaje.

S ohledem na číselnou symboliku je pro pohádkový žánr neobvyklé číslo čtyři a třicet tři, obě jsou však nositelem důležitého symbolického významu. Karel Šiktanc využíval také symboliky barev. Ve srovnání s pohádkami bratří Grimmů figurovala v *Královských pohádkách* překvapivě zřídka dominantní červená barva.

Po provedení analýzy a komparace *Královských pohádek* s vybranými pohádkami bratří Grimmů lze přistoupit k formulaci závěru diplomové práce. Textem Karla Šiktance prostupují dvě kontrastní tendence. Spisovatel na jednu stranu lpí na původních kvalitách pohádkového žánru, ctí tradice a rituály, ovšem na druhou stranu je strháván potřebou své osobní invence daný žánr určitým způsobem aktualizovat, oživit a přiblížit jej dnešnímu

modernímu světu. Tudiž vzniká napětí, které však nenese negativní náboj. Naopak. Oba směry se de facto doplňují a pouze spolu tvoří komplet. Lze se domnívat, že tento Šiktancův záměr výsledné dílo obohacuje a povyšuje. Právě v jeho důsledku dochází pak k překonání prvotních čtenářových očekávání.

Hodnota Šiktancovy prozaické tvorby pro děti a mládež netkví tedy pouze v konzervaci či reprodukci již vyřčeného, nýbrž v jeho novátorském uchopení pohádkového žánru jako celku. Podle autorky diplomové práce Karel Šiktanc oblékl tradiční pohádky do nového kabátu, přičemž použil ty nejkvalitnější látky – odvěkou lidskou touhu po spravedlnosti, lásce a štěstí, které umě dozdobil precizním jazykovým zpracováním.

ANOTACE

Vypracovala: Bc. Martina Vítová

Fakulta: Pedagogická – Katedra českého jazyka a literatury

Název práce: Tradice a inovace v Královských pohádkách K. Šiktance

Název práce v anglickém jazyce: Tradition and Innovation in Royal Fairy Tales by K. Šiktanc

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlasta Řeřichová, CSc.

Rok obhajoby: 2016

Počet znaků: 150 963

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 45

Klíčová slova: česká literatura pro děti a mládež, Karel Šiktanc, Královské pohádky, lidová pohádka, autorská pohádka, teorie vzniku pohádky, kouzelná pohádka, mýtus

Klíčová slova v anglickém jazyce: czech literature for children and youth, Karel Šiktanc, Royal Fairy Tales, traditional fairy tale, author's fairy tale, theory about origin of fairy tales, magic fairy tale, myth

Anotace práce:

Tato diplomová práce se věnuje analýze *Královských pohádek* Karla Šiktance. Kniha je zkoumána z hlediska přítomnosti prvků lidové pohádky či případné identifikace prvků pro kouzelnou pohádku netypických. Tvrzení jsou ověřována na základě komparace Šiktancových textů s vybranými pohádkami bratří Grimmů. V souvislosti s touto problematikou se práce věnuje též autorovi a teorii vzniku pohádek, s důrazem na teorii mytologickou.

Anotace práce v anglickém jazyce:

This master thesis deals with the analysis of *Royal Fairy Tales* by Karel Šiktanc. The book is analysed with respect to the presence of symbols of traditional fairy tale, or identification of unusual elements. The statements are verified on the basis of comparison of texts by Šiktanc and chosen fairy tales by Grimm brothers. In addition, the master thesis deals with the personality of Karel Šiktanc and a theory about origin of fairy tales, with special emphasis on mythology.

RESUMÉ

Karel Šiktanc is highly appreciated by public for his poetry of high quality. Therefore, his equally good books for children and youth are paid less attention. This master thesis is dedicated mainly to analysis of his first book of fairy tales – *Royal Fairy Tales*.

The book is analysed with respect to the presence of symbols of traditional fairy tale and means of its innovation. The *Royal Fairy Tales* were compared to chosen fairy tales written by Grimm brothers. The emphasis was put on comparison of initial and final parts, meaning and presence of magical objects and supernatural beings, rendition of punishment, character analysis, colour and number symbolics or language.

In his books, one can see two contradictory tendencies. On one hand, the author makes a point of preserving qualities of fairy tale genre, he respects myths, traditions and rituals. On the other hand, he has a tendency to show his own creative invention, to adjust the book to the contemporary reader. It creates a tension, which is definitely not negative. On the contrary – both tendencies complement each other and make one unit. The book gains new dimension, which ensures, that *Royal Fairy Tales* has a strong position in Czech literature for children and youth.

Author of the master thesis is aware of the fact, that the topic has not been fully exhausted. It would be very interesting to study *Royal Fairy Tales* in conformity with Vladimir Jakovlevič Propp's theory, that was described in *Morphology of the Folk Tale*. This fact is understood by the author of this thesis as possible inspiration for her further studies.

SEZNAM LITERATURY**Primární literatura**

ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. Ilustr. František Skála. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0.

Sekundární literatura

BETZ, Otto. *Tajemný svět čísel: mytologie a symbolika*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002. 157 s. ISBN 80-7021-546-1.

ČEŇKOVÁ, Jana a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 171 s. ISBN 80-7367-095-X.

ELIADE, Mircea. *Mýty, sny a mystéria*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. 195 s. ISBN 80-86005-63-1.

ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. 2. vyd. Praha: Oikoymenh, 2006. 147 s. ISBN 80-7298-175-7.

GRIMM, Jacob Ludwig Karl – GRIMM, Wilhelm Karl. *Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm. Erster Band*. Leipzig: Dieterichsche Verlagsbuchhandlung Theodor Weicher, 1913. 556 s. ISBN neuvedeno.

GRIMM, Jacob Ludwig Karl – GRIMM, Wilhelm Karl. *Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm. Zweiter Band*. Leipzig: Dieterichsche Verlagsbuchhandlung Theodor Weicher, 1915. 566 s. ISBN neuvedeno.

GRIMM, Jacob Ludwig Karl – GRIMM, Wilhelm Karl. *Die Kinder- und Hausmärchen*. 1. Aufl. Berlin: Der Kinderbuchverlag, 1962. 453 s. ISBN neuvedeno.

GRIMM, Jacob Ludwig Karl – GRIMM, Wilhelm Karl. *Německé pohádky*. Překlad Helena Helceletová. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961. 547 s. ISBN neuvedeno.

GRIMM, Jacob Ludwig Karl – GRIMM, Wilhelm Karl. *Pohádky*. Překlad Jitka Fučíková a Michaela Jacobsenová. 2. vyd. Praha: Odeon, 1988. 285 s. ISBN 01-024-88

- GRIMM, Jacob Ludwig Karl – GRIMM, Wilhelm Karl. *Šípková Růženka a jiné pohádky bratří Grimmů*. Převyprávěla Alena Peisertová. 1. vyd. [Praha]: [Fortuna Print], 1995. 148 s. ISBN 80-85873-24-9.
- HODROVÁ, Daniela a kol. -- *Na okraji chaosu --: poetika literárního díla 20. století*. 1. vyd. Praha: Torst, 2001. 865 s. ISBN 80-7215-140-1.
- HRUŠKA, Petr – KNOPP, František. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. 1. vyd. Brno: Host, 2010. 407 s. ISBN 978-80-7294-377-7.
- HULKE, Waltraud-Maria. *Praktická kniha o barvách: techniky použití barev*. 1. vyd. Olomouc: Fontána, 2005. 175 s. ISBN 80-7336-236-8.
- HANZOVÁ, Marie – HUTAŘOVÁ, Ivana. *Současní čeští spisovatelé knih pro děti a mládež*. Praha: Tauris, 2003. 154 s. ISBN 80-211-0461-9.
- CHALOUPKA, Otakar, ed. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1985. 480 s. ISBN 13-783-85.
- CHALOUPKA, Otakar. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti*. 2. vyd. Brno: Centa, 2005. 1120 s. ISBN 80-86785-03-3.
- JANOUSEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989 IV*. 1. vyd. Praha: Academia, 2007-2008. 980 s. ISBN 978-80-200-1527-3.
- JOHNOVÁ, Eva. *Motivy v pohádkách Karla Šiktance*. Olomouc, 2010. 55 s. Bakalářská diplomová práce na Filozofické fakultě UP na katedře bohemistiky. Vedoucí bakalářské diplomové práce Radek Malý.
- MENCLOVÁ, Věra, ed. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. 743 s. ISBN 80-7277-007-1.
- MOCNÁ, Dagmar a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. 699 s. ISBN 80-7185-669-X.
- PROPP, Vladimír Jakovlevič a ŠMAHELOVÁ, Hana, ed. *Morfologie pohádky a jiné studie*. 2. vyd. Jinočany: H & H, 2008. 343 s. ISBN 978-80-7319-085-9.
- RICHTER, Luděk. *Pohádka-- --a divadlo*. 1. vyd. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004. 94 s. ISBN 80-902975-2-8.
- SLOMEK, Jaromír – ŠIKTANC, Karel. *Řeč neřeč*. Praha: Karolinum, 2007. 111 s. ISBN 978-80-246-1455-7.

STANZEL, Franz Karl. *Teorie vyprávění*. Překlad Jiří Stromšík. 1. vyd. Praha: Odeon, 1988. 321 s. ISBN 01-115-88.

STEJSKAL, Václav. *Moderní česká literatura pro děti*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962. 347 s. ISBN neuvedeno.

STUDENOVSKÝ, Tomáš – BLÁHA, Josef. *Slovník českých autorů knih pro chlapce (a nejen pro ně)*. 1. vyd. Praha: Ostrov, 2000. 223 s. ISBN 80-86289-04-4.

ŠIKTANC, Karel. Karel Šiktanc – básník z Čech. In *Paralipomena*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006, 167 s. ISBN 80-246-1184-8.

ŠIKTANC, Karel. *O dobré a zlé moci*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2000. 184 s. ISBN 80-00-00868-8.

ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1989. 240 s. ISBN 13-864-89.

ŠUBRTOVÁ, Milena a kol. *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 327 s. ISBN 978-80-210-5692-3.

ŠUBRTOVÁ, Milena a kol. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. II.: Čeští spisovatelé*. 1. vyd. Praha: Libri, 2012. 465 s. ISBN 978-80-7277-506-4.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Vyprávěj mi něco--: jak si děti osvojují příběhy*. 1. vyd. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2007. 68 s. ISBN 978-80-87053-07-2.

URBANOVÁ, Svatava a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století: (reflexe české tvorby a recepce)*. Olomouc: Votobia, 2004. 457 s. ISBN 80-7220-185-9.

VOISINE-JECHOVÁ, Hana. *Dějiny české literatury*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 2005. 625 s. ISBN 80-7319-031-1.

Periodika

ČERVENKA, M. – JANŮ, J. – KARFÍK, V. – PUTÍK, J. Bezprostřednost, paměť a mýtus. *Orientace*. 1969, roč. 4, č. 1, s. 29. ISSN neuvedeno.

DEBICKÁ, A. K výstavbě Královských pohádek K. Šiktance. *Český jazyk a literatura*. 2001-2002, roč. 52, č. 5/6, s. 112. ISSN 0009-0786.

MARVAN, L. O pohádkách Karla Šiktance. *Lidová demokracie*. 1994, roč. 50, č. 89, s. 4. ISSN 0323-1143.

PILÁTOVÁ, A. Pravdy o pohádkách i jiných knížkách. *Práce*. 1995, roč. 51, č. 92, s. 11. ISSN 0231-6374.

SLABÝ, Z. K. Letem světem současnou dětskou prózou pro děti (a mládež). *Zlatý máj*. 1995, roč. 39, č. 1, s. 30-35. ISSN 0044-4871.

ŠRUT, P. Pohádky nestárnou. *Lidové noviny*. 1994, roč. 7, č. 76, s. 2. ISSN 0862-5921.

Internetové zdroje

DIGITALIS, R. *Kruh*. Publikováno dne 6. 3. 2010. 2010 [online]. [cit. 2015-13-09].

Dostupné z: <<http://moje-kniha-stinu.blog.cz/1003/kruh>>.

HRUŠKA, P. Host talk-show *Koktejl* na Českém rozhlasě Ostrava dne 7. 10. 2010 [online].

[cit. 2015-29-07]. Dostupné z: <<http://prehovac.rozhlas.cz/audio/2160855>>.

KARFÍK, V. Stálost lidského osudu. *Literární noviny* 16, 1967, s. 5 [online].

Digitalizovaný archiv časopisů ÚČL AV ČR [cit. 2015-07-09]. Dostupné z:

<<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNII/16.1967/4/5.png>>.

PETERKA, J. Gordický uzel šedesátých let. *Kmen* 24, 1989, s. 1-2 [online]. Digitalizovaný

archiv časopisů ÚČL AV ČR [cit. 2015-27-07]. Dostupné z:

<<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Kmen/2.1989/24/3.png>>.